

Milla Keränen & Tiia Rikula

**KIINTYMYSSUHTEEN JA LÄMPIMÄN VUOROVAIKUTUKSEN
VAHVISTAMINEN - INFOPAKETTI PERHEHOIDON SIJAISVANHEMMILLE**

**KIINTYMYSSUHTEEN JA LÄMPIMÄN VUOROVAIKUTUKSEN
VAHVISTAMINEN - INFOPAKETTI PERHEHOIDON SIJAISVANHEMILLE**

Milla Keränen &
Tiia Rikula
Opinnäytetyö
Syksy 2019
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Milla Keränen & Tiia Rikula

Opinnäytetyön nimi: Kiintymyssuhteen ja lämpimän vuorovaikutuksen vahvistaminen - infopaketti perhehoidon sijaisvanhemmille

Työn ohjaajat: Pirkko Pietilä & Harriet Tervonen

Työn valmistuslukuksi ja -vuosi: Syksy 2019

Sivumäärä: 47 + 3

Kiintymyssuhteen ja lämpimän vuorovaikutuksen vahvistaminen - infopaketti on tehty sijaishuollon perhehoitajien työn tueksi. Infopaketin sisältönä ovat alle kouluikäisen lapsen haastava käyttäytyminen ja sosioemotionaalisen tuen tarve. Infopaketin tarkoituksena on tukea ja vahvistaa sijoitetun lapsen ja sijaishuollon perhehoitajan välistä kiintymyssuhdetta lämpimän vuorovaikutuksen keinoin.

Tuote suunniteltiin ja toteutettiin tuotekehitys opinnäytetyön mukaisin menetelmin. Infopaketti tukee sijaisvanhempia, jotka toimivat traumatisoituneiden ja kiintymyssuhdehäiriöistä kärsivien lasten kanssa. Tuotteeseen koottiin arjenläheisiä vinkkejä, joiden avulla kiintymyssuhdetta voi vahvistaa haastavasti käyttäytyvään lapseen. Infopaketin suunnittelussa hyödynnettiin yhteistyöneuvotteluista nousseita tarpeita sijaishuollon perhehoitajille sekä aiempia julkaistuja tutkimuksia sijaisvanhempien tukemisesta ja sijoituksen katkeamiseen johtavista tekijöistä. Infopaketin laatutavoitteet ovat selkeys, ymmärrettävyys, hyödyllisyys ja kiinnostavuus.

Opinnäytetyön tietoperusta muodostuu varhaislapsuuden sosioemotionaalisesta kehityksestä ja siinä ilmenevistä haasteista sekä tuesta kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen perhehoidossa. Infopaketti toteutettiin sosiaali- ja terveysalan tuotekehityksen perusvaiheiden mukaisesti. Tuotteen keskeisin tehtävä on tukea perhehoitajien työskentelyä sijoitettujen lasten kanssa.

Yhteistyötahon toiveen mukaisesti tuote suunniteltiin ja toteutettiin itsenäisesti saatavilla olevan teorian pohjalta. Lopputuloksena valmistui 13-sivuinen infopaketti, joka on selkeä ja ymmärrettävä. Yhteistyökumppanilta ja perhehoitajilta saadun palautteen mukaan tuote vastaa pääosin sille asetettuja laatutavoitteita. Palautteiden mukaan infopaketti on selkeä ja sen sisältö on helposti ymmärrettävissä sekä tarpeeksi kattava. Infopaketti koettiin hyödylliseksi ja arjenläheiseksi työmateriaaliksi ja sen sisältö oli saanut palautteen antajat pohtimaan omaa arkea sijoitetun lapsen vanhempana. Infopaketin hyödyntäminen käytäntöön sopivaksi ja sen jatkokehittäminen jää yhteistyökumppanille. Nuorten Ystävät kehittävät tuotteesta vihkosen, jota he jakavat PRIDE-valmennuksessa tuleville perhehoitajille.

Asiasanat: lastensuojelu, perhehoito, sijaisvanhemmuus, sosioemotionaalinen kehitys, kiintymyssuhde, lämmin vuorovaikutus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Milla Keränen & Tiia Rikula

Title of thesis: Strengthening affection and warm interaction - information package for family care parents

Supervisors: Pirkko Pietilä & Harriet Tervonen

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2019

Number of pages: 47 + 3

Strengthening affection and warm interaction - information package was been made for supporting the work of family carers. Contents of the information package are challenging behaviour of under school aged children and needs for sosio-emotional support. The information package is intended to support and strengthen the attachment relationship between the placed child and the foster carer through warm interaction.

The product was designed and carried out using product development thesis methods. The information package supports foster carers who function with traumatized children and children suffering from emotional attachment disorders.

The product consists practical tips and by using them foster carers are able to strengthen the emotional attachment with challenging behaving children. The information package was designed by using the needs of foster care givers which came up during co-operative negotiations and previous published researches from supporting foster care givers and the factors which leads to disruption of placing process. The quality objectives for the information package were clearness, understandability, usefulness and to be interesting.

The knowledge base of the thesis forms from the sosio-emotional development and the challenges occuring in it. Also the support for strengthening the emotional attachment and interaction in foster caring is included in the thesis knowledge base. The information package were carried out in accordance with the basic stages of social and healthcare product development. The main objective of the product is to support the work of family carers with placed children.

In accordance with the wishes of the co-operation partner the product was designed and implemented independently on the basis of available theoretical knowledge. The result is a 13-page information package that is clear and understandable. According to the feedback from family carers and co-operation partner the product stands the quality demands set to the product. The product is clear and the content is easily understandable and wide enough. The product was found to be useful for day to day working material and it's content made the feedback givers to ponder their own day to day work as foster parent of a placed children. Use of the information package for practical use and its further development remains with the partner. Nuorten Ystävät will develop a booklet about the product which they will distribute to PRIDE coaching caregivers.

Keywords: child protection, family care, foster parenthood, socioemotional development, attachment, warm interaction

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KEHITTÄMISHANKE	9
3	PSYKOEDUKAATIO PERHEHOIDOSSA	12
4	VARHAISLAPSUUDEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS.....	13
4.1	Kiintymyssuhde	14
4.2	Tunne-elämän ja vuorovaikutustaitojen kehitys.....	17
5	VARHAISLAPSUUDEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN HAASTEET	20
5.1	Turvaton kiintymyssuhde.....	21
5.2	Lapsen tunne-elämän ja käyttäytymisen haasteet.....	23
6	KIINTYMYSSUHTEEN JA VUOROVAIKUTUKSEN VAHVISTAMINEN PERHEHOIDOSSA	26
6.1	Mentalisaatio vuorovaikutuksessa.....	28
6.2	Ympäristön merkitys.....	29
7	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN	31
7.1	Kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe ja tuotteen luonnostelu.....	31
7.2	Kehittelyvaihe	32
7.3	Viimeistelyvaihe.....	34
7.4	Valmiin tuotteen arviointi	35
8	POHDINTA	38
	LÄHTEET.....	41
	LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin mukaan kodin ulkopuolelle oli vuoden 2018 aikana sijoitettuna 18 544 lasta ja nuorta. Sijoitettujen lasten lukumäärä kasvoi kokonaisuudessaan 3 prosenttia edellisestä vuodesta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, viitattu 4.8.2019.). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä on kyse vakavista tilanteista, joissa lapset ovat kokeneet perhesuhteiden ja kasvuympäristön muutoksia, yhteiskunnallisen huono-osaisuuden kasautumista sekä pitkään jatkuneen hoidon, tuen ja palvelun tarpeesta perheessä. Kun avohuollon keinot eivät riitä, palveluja ei saada oikeaan aikaan ja avun vastaanottamista vastustetaan, on yleensä lastensuojelun viimesijainen keino auttaa lasta ja lapsen perhettä sijoittamalla lapsi. (Heino, Hyry, Ikaheimo, Kuronen & Rajala 2016, viitattu 10.9.2019.) Lastensuojelulain 417/2007 50 §:n mukaan lapsen sijaishuolto tulee järjestää ensisijaisesti perhehoitona, ja perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä onkin kasvanut tasaisesti vuodesta 2012 jolloin uusi lastensuojelulaki tuli voimaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, viitattu 4.8.2019.) Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen huolenpidon ja hoidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Perhehoidon tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää sosiaalista kehitystä ja hänen perusturvallisuuttaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018, viitattu 29.9.2018.)

Lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys tapahtuu tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen ja hänen kasvuympäristönsä tarjoaman sosiaalisen todellisuuden kanssa. Sosioemotionaalista kehitystä muovaavat sisäiset tekijät, kuten lapsen temperamentti ja informaation prosessointikyky sekä neurobiologiset kehitysedellytykset, mutta myös lapsen elinympäristöllä on suuri merkitys. Myönteinen sosioemotionaalinen kehitys tukee lapsen henkistä ja fyysistä terveyttä sekä ehkäisee erilaisia käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen ongelmia. (Keltikangas-Järvinen 2012, 50,70; Opetushallitus 2017, viitattu 11.9.2019.) Sosioemotionaalisen kehityksen haasteet tarvitsevat syntyäkseen ja jatkuakseen lapsen kehitystä vahingoittavan yhteisön ja siinä vallitsevat otolliset olosuhteet. Kauffmanin (2005) mukaan lapsen sosioemotionaaliset haasteet voidaan jakaa kahteen pääluokkaan, joita ovat ulkoinen eli aggressiivinen käyttäytyminen tai sisäinen eli sosiaalisena vetäytymisenä ilmenevä käyttäytyminen. (Kauffman 2005, 8.) Lapsen haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaneet syyt voidaan nähdä olevan lapsessa itsessään perimän tai varhaisen kiintymyssuhdehäiriön aiheuttamana. (Wahlberg 2004, 87.)

Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, hänellä on tullessaan eriasteista turvattomuutta, jopa kymmeniä kiintymyssuhteen katkoksia ja muita kehitystä vaarantaneita kokemuksia. Lapsi on voinut aiemmassa elinympäristössään kokea kaltoinkohtelua ja fyysistä väkivaltaa, jotka ovat vahingoittaneet lapsen sosioemotionaalista kehitystä, muun muassa stressijärjestelmää ja keskushermostoa. Lapsi voi tämän johdosta käyttäytyä hyvin haastavasti. Sinkkosen (2018) mukaan lastensuojelun keskeisin tehtävä on omalta osaltaan edistää lapsen turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä ja jos tähän ei päästä biologisten vanhempien kanssa, lapsen on tärkeää voida kiintyä perhehoidon aikana edes yhteen luotettavaan ja turvalliseen aikuiseen. (Sinkkonen 2018, 175.) Sijoitetun lapsen ensisijaisen kiintymiskohteen lapseen kohdistama kaltoinkohtelu vaikuttaa lapseen syvästi ja luo häiriöitä lapsen kiintymyssuhteeseen. Sijaisperheessä vanhempien pitäisi pystyä vastaamaan lapsen aiemman kiintymyssuhteen synnyttämiin häiriöihin korjaavilla kokemuksilla uusissa kiintymyssuhteissa. Sijaisvanhempi toimii ensisijaisesti lapsen tunnekokemusten vastaanottajana, säilöjänä ja jäsentäjänä sekä tarjoaa lapselle mahdollisuuksia vastavuoroiseen lämpimään vuorovaikutukseen. Vanhemman ja lapsen välisellä vuorovaikutustavalla on suuri merkitys lapsen sosioemotionaalille kehitykselle ja kiintymyssuhteen syntymiselle. (Kettunen 2018, 116; Pajulo 2004, viitattu 12.6.2019.)

Sijoitetun lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vastaaminen vaatii sijaisvanhemmalta halua elää lapsen rinnalla hänen kokemusmaailmaansa liittyvät hylkäämiset, pelot, vihat, surut ja häpeän. Lapsen käsitys menneestä voi olla hyvinkin pirstaleinen ja menneisyyden kokemukset voivat saada lapsen käyttäytymään tavalla, jota on vaikea ymmärtää. Sijaisvanhemman tulisi pyrkiä ymmärtämään sijoitetun lapsen käyttäytymisen merkitykset ja niiden taustalla vaikuttavat syyt. (Kiiskinen & Eskelinen 2018, 57.) Kansainvälisten tutkimusten mukaan sijoitusten katkeaminen on keskeinen lastensuojeluun liittyvä ongelma. Lasten toistuvat uudelleen sijoitukset eri paikkoihin luovat lapselle turvattomuutta ja juurettomuutta. Lapsen sijaishuolto paikan valinnan huolellisella valmistelulla ehkäistään lapsen sijoituksen vaihtuminen ja katkeaminen ja luodaan siten lapsen elämään jatkuvuutta ja pysyvyyttä. (Sallnäs, Vinnerljung & Westermark 2004, viitattu 18.12.2018.) Wilson, Petrie ja Sinclair (2003, 991-1003) ovat analysoineet sijaisperheille tehdyssä tutkimuksessaan onnistuneeseen sijoitukseen ja sijoituksen purkautumiseen vaikuttavia tekijöitä. Onnistunut sijoitus oli yhteydessä sijaisvanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen sekä sen laatuun. Sijaisvanhemman sensitiivisyys, lämpö, responsiivisuus ja johdonmukaisuus sekä lapsen myönteisen käyttäytymisen vahvistaminen olivat merkittäviä tekijöitä onnistuneen sijoituksen taustalla.

Opinnäytetyö toteutettiin tuotekehitysopinnäytetyönä, jonka tuote on kiintymyssuhteen ja lämpimän vuorovaikutuksen vahvistaminen - infopaketti sijaisvanhemmille. Koulutuksen myötä kiinnostuksemme on jatkuvasti lisääntynyt lapsen tunne-elämän kehitykseen liittyen. Myös lastensuojelussa suoritettuna ammattiharjoittelun kautta saimme ideoita tuotteen kehittämiseksi. Sopivia yhteistyökumppaneja etsittiin tahoista, jotka kouluttavat sijaishuollon perhehoitajia. Nuorten Ystävät kiinnostuivat opinnäytetyön aiheesta ja halusivat aloittaa yhteistyön kehittämishanketta varten. Nuorten Ystävien sijaishuolto tuottaa kuntien käyttöön laadukkaita vaativan tason perhehoidon palveluita. Toiminta jaetaan perheiden rekrytointiin, PRIDE-valmennukseen ja perhehoitajien tukemiseen heidän kasvatustyössään. (Nuorten ystävät 2019, viitattu 9.2.2019.) Yhteistyökumppanin kanssa sovittiin, että tuote suunnitellaan ja toteutetaan itsenäisesti saatavilla olevien tutkimustietojen ja muiden lähdemateriaalien avulla.

2 KEHITTÄMISHANKE

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää sijaishuollossa toimivien perhehoitajien työtä keräämällä tutkittua tietoa lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja haastavasta käyttäytymisestä. Tarkoituksena on vahvistaa perhehoitajien ja sijoitettujen lasten välistä vuorovaikutusta ja kiintymyssuhteen syntymistä. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä Nuorten Ystävien sijaisvanhempien PRIDE-valmennukseen infopaketti, mikä sisältää ajankohtaista tutkimustietoa sijoitettujen alle kouluikäisten lasten haastavasta käyttäytymisestä ja sosioemotionaalisen tuen tarpeesta. Tuotteen tarkoituksena on tukea ja vahvistaa sijoitetun lapsen ja sijaishuollon perhehoitajan välistä kiintymyssuhdetta lämpimän vuorovaikutuksen keinoin. Infopaketin tarkoituksena on antaa sijaisvanhemmille käytännönläheisiä vinkkejä vuorovaikutussuhteen vahvistamiseen. Tuotteen avulla sijaisvanhemmat voivat pohtia omaa vanhemmuuttaan ja tapaa olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa sekä tarvittaessa kehittämään omaa toimintaansa myönteiseen vuorovaikutukseen. Nykyisellään PRIDE-valmennus pitää sisällään eri teemoja, joiden sisältöjen tarkoituksena on antaa tukea sijaisvanhemmille ja tekemämme infopaketin sisältö voitaisiin sisällyttää teemaan kolme, joka käsittelee lapsen tarvetta kiintymykseen.

Opinnäytetyön kohderyhmänä ja samalla hyödynsaajina toimivat perhehoidossa työskentelevät sijaisvanhemmat sekä perheisiin alle kouluikäisenä sijoitetut lapset. Välittömänä hyödynsaajana ovat Nuorten Ystävien perhehoitajat toimimalla infopaketin ensisijaisina käyttäjinä. Lopulliset hyödynsaajat ovat sijoitetut ja sijoitettavat lapset sekä heidän biologiset perheensä. Muita hyödynsaajia ovat perhehoitajien kouluttajat sekä sijoitettujen lasten kanssa työskentelevät työntekijät. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle koskettaa sijoitettua lasta ja hänen läheisiään. Onnistuneessa sijoituksessa lapsille mahdollistuvat turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet sekä yhteydenpito biologisiin perheisiinsä. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, viitattu 12.6.2019.) Kuviossa 1. on määritelty opinnäytetyön hyödynsaajat.

KUVIO 1. Opinnytetyön hyödynsajat

Tuotteen sisällölliset laatuavoitteet ovat selkeys, ymmärrettävyys, kiinnostavuus ja hyödyllisyys. Selkeys ja ymmärrettävyys määritellään sisällön ja ulkoasun osalta, tinkimättä tiedon kattavuudesta. Laaja aihe tuo haasteen rajata tarvittava tieto selkeäksi ja ymmärrettäväksi. Tuotteen tietoperusta tulee kirjoittaa ymmärrettävästi, jotta tuotteen käyttäjät sisäistävät lukemansa ja käsitteet, joita tuotteessa on käytetty. Tuotteen kiinnostavuuteen vaikuttaa visuaalinen ilme, jonka tulisi olla kiinnostava, jotta sijaisvanhemmat haluavat tutustua sen sisältöön tarkemmin, heidän on helppo sisäistää lukemansa ja lukemisen kautta syntyy halu kehittää omaa työskentelyä sijaisvanhempana. Infopaketin hyödyllisyys syntyy siitä, että sijaisvanhemmat kokevat tuotteeseen tutustumisen myötä saaneensa vinkkejä, joita voivat hyödyntää omassa arjessaan.

Omat oppimistavoitteet painottuvat sosiaalialan kompetensseihin (Sosionomi AMK). Tavoitteena on asiakastyön osaamisen, tutkimuksellisen kehittämisosaamisen ja sosiaalialan eettisen osaamisen vahvistaminen. Asiakastyön osaamisen tavoitteena on oman ymmärryksen lisääntyminen liittyen lasten haastavaan käytökseen ja sen taustalla oleviin tekijöihin. Tulevaisuudessa työskentelemme lasten kanssa, joilla on esimerkiksi käyttäytymisen haasteita, joten ymmärryksen lisääminen tästä aiheesta on hyödyllistä. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on oppimistavoitteena, koska

perhehoitajien työn kehittäminen heidän tarpeensa huomioiden, on tämän kehittämistyön lähtökoh-
tana. Opinnäytetyön aiheen vuoksi esille nousee myös sosiaalialan eettinen osaaminen ja ammatin
edellyttämä eettinen reflektio. Sijaisvanhemmat työskentelevät haastavissa tilanteissa sijaislapsen
kanssa ja heidän kahden väliseen suhteeseen siirtyy aiemmista ihmissuhteista rasisitteita. Lähdet-
täessä tuomaan uuteen ihmissuhteeseen vinkkejä vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen vahvista-
miseen, on osattava olla hienovarainen ja arvostava sijaisvanhemman jo ennestään omaavaa ko-
kemusta. Henkilökohtaisena tavoitteenamme on vahvistaa ja ylläpitää ihmissuhdealan työssä tar-
vittavaa itsereflektiivistä osaamista sekä omien heikkouksien ja vahvuuksien tiedostaminen sekä
kehittäminen tuotekehitysprosessin aikana ja sen jälkeen. (Innokylä 2016, viitattu 12.6.2019; Sink-
konen 2018, 177.)

3 PSYKOEDUKAATIO PERHEHOIDOSSA

Eri tukimuodoilla on tarkoituksena vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä myönteistä vuorovaikutussuhdetta. Lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöissä tuki kohdennetaan lasten huoltajille, koska ensisijainen vastuu lapsen tasapainoisesta kehityksestä ja sen turvaamisesta on heillä. Vaikuttavuustutkimukset ovat osoittaneet, että vanhempainohjauksen menetelmät ovat monissa häiriöryhmissä tuloksellisempia kuin lapsen yksilöllinen tuki. Sijoitetuille lapsille on kehitetty erilaisia perheterapeuttisia menetelmiä, joilla pyritään tukemaan lapsen biologisia huoltajia ja sijaisvanhempia. (Huikko, Kovanen, Tornainen-Holm, Vuori, Lämsä, Tuulio-Henriksson & Santalahti 2017, viitattu 19.10.2019.)

Rakennettu infopaketti tarjoaa sijaisvanhemmille tietoa lapsen kehityksestä ja tuen tarpeesta. Infopaketti on tiedollisen tuen materiaali, joka perustuu vanhempainohjaukselliseen menetelmään. Sijaisvanhemmat voivat hyödyntää tätä infopakettia työskennellessään sijoitettujen lasten parissa. Tällaisten materiaalien kehittäminen perustuu psykoedukaatioon. Siitä voidaan puhua myös pelkkänä edukaationa, jolla tarkoitetaan tiedon antamista, opettamista tai oppimista. Edukaatio on systemaattinen ja suunniteltu prosessi, jolla pyritään vaikuttamaan toisen käyttäytymiseen. Voidakseen vaikuttaa toisen käyttäytymiseen, tarvitaan muutoksia heidän tietoissaan, asenteissaan ja taidoissaan. (Johansson 2009, viitattu 10.10.2019.)

Edukaatiolla viitataan myös interventioihin, joilla tarkoitetaan tiedollisen ja emotionaalisen tuen tarjoamista perheenjäsenille sekä heidän ohjaamistaan arjen ongelmatilanteissa. Perheinterventiossa lähestytään perhettä opettaen heille käyttäytymistaitoja ja ongelmanratkaisutekniikoita, jotka tukevat selviytymistä arjessa. Perheinterventiot ovat tehokas tapa parantaa selvästi perheenjäsenten tietoa ja hyvinvointia. (Santala, Kaukonen, Mäkelä, Sinkkonen, Petrelius, Tapiola & Huittinen 2018, viitattu 10.10.2019.) Sijaisvanhempien tiedollinen tukeminen lisää heidän jaksamistaan ja hyvinvointia arjessa. Teoriatiedon avulla he saavat enemmän ymmärrystä lapsen käyttäytymisen takana olevista tekijöistä sekä lisäymmärrystä lapsen mielenmaailmasta, tunne-elämästä ja neurologisesta kehityksestä. Sijaisvanhempien ymmärrys lisääntyy lapsen tarvitsemasta turvallisesta ja luottamuksellisesta kasvuympäristöstä, missä lapsi saa näyttää kaikki tunteensa. (Santala ym. 2018, viitattu 10.10.2019.) Infopaketin tarjoaman tiedollisen tuen tarkoituksena on myös saada sijaisvanhemmat pohtimaan omaa vanhemmuutta sekä kehittämään omaa työskentelyä sijoitettujen lasten kanssa.

4 VARHAISLAPSUUDEN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS

Sosioemotionaalilla kehityksellä tarkoitetaan lapsen temperamentin, varhaisen kiintymyssuhteen ja muiden ihmissuhteiden, tunnekokemuksen, tunteiden tunnistamisen ja säätelyn sekä lapsen minän ja sisäisen maailman kehittymistä. Sosioemotionaalinen kehitys näyttäytyy lapsen yksilöllisenä käyttäytymisenä ja säätelytapoina toiminnassa ja vuorovaikutussuhteissa. Siihen liittyy myös fyysinen ja kognitiivinen kehitys. (Psykologiliitto 2017, viitattu 29.9.2018.) Ihmisten elämässä sosiaalisen ja emotionaalisen välinen yhteys on kytköksissä vahvasti toisiinsa, joten niiden erottaminen toisistaan ei ole välttämättä mielekästä. Hyvän kehityksen myötä lapselle kehittyy hyviä sosioemotionaalisia taitoja ja nämä ovat apuna vertaissuhteissa. (Viitala 2014, viitattu 12.2.2019.)

Lapsen sosioemotionaalinen kehitys tapahtuu tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen ja hänen kasvu- ympäristönsä tarjoaman sosiaalisen todellisuuden kanssa. Sosiaalisten taitojen kehitys käynnistyy ensimmäisenä kotona varhaisissa vuorovaikutussuhteissa lapsen ja vanhempien välillä. Pienellä lapsella sosiaalisuus näyttäytyy usein kiinnostuksena muihin ihmisiin. Lapsen vanhemmilla ja muilla kasvattajilla onkin merkittävä rooli lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehittymiseen, mutta hyvälläkään kasvatuksella ei voida muuttaa lapsen synnynnäisiä temperamenttipiirteitä tai neurologista perimää. Erilaisilla kasvatuksellisilla keinoilla voidaan kuitenkin tukea lapsen sosioemotionaalisia taitoja, jolloin lapsi oppii ilmaisemaan itseään ja huomioimaan muut ihmiset sosiaalisesti suotuisalla tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 50,70; Ahonen 2017, 16.)

Lapsen sosioemotionaalisia taitoja tarkastellaan usein myös sosiaalisen kompetenssin eri osa-alueiden kautta. Näihin osa-alueisiin lukeutuu muun muassa sosiaaliset ja sosiokognitiiviset taidot. Lapsen omatessa hyvät sosiaaliset taidot, hänellä on kyky liittyä osaksi ryhmää ja tehdä yhteistyötä muiden kanssa. Lapsen käyttäytyessä myönteisesti ja hyväksyttävällä tavalla, hänen katsotaan olevan kyvykäs muodostamaan ja ylläpitämään positiivisia ihmissuhteita ja lapsella on kyky säädellä omaa käyttäytymistä. Sosiaalisesti kompetentit lapset pääsevät muita useammin osallistumaan vertaisryhmän toimintaan ja heillä on kyky vastata muiden lasten ja aikuisten sosiaalisiin odotuksiin. (Neitola 2011, viitattu 19.7.2019; Ahonen 2017, 16-17.) Keltikangas-Järvisen (2012, 49-50) mukaan sosiaalisuus määritellään synnynnäisenä temperamentinpiirteinä ja kuinka tärkeänä ihminen pitää toisten ihmisten seuraa ja yhdessäoloa. Sosiaaliset taidot taas tarkoittavat kykyä tulla

toimeen toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisiiin taitoihin kuuluvat myös kyky ymmärtää muiden mielialoja, ongelmanratkaisutaidot sekä kyky neuvotella ja tehdä kompromisseja. Sosiaaliset taidot opitaan kokemusten ja kasvatuksen myötä.

4.1 Kiintymyssuhde

Jokaisella lapsella on heti syntymästä alkaen tarve kiinnittyä hoivaajaansa. Kiintyminen tapahtuu lapsen turvallisuudentarpeen vuoksi lähimpään saatavilla olevaan aikuiseen, myös siihen etäiseen, vihamieliseen tai muuten laiminlyövään. Varhaisimmat vauvaa ja äitiä sitovat kiinnittymisen elementit liittyvät sensorisiin aistimuksiin, kuten tuoksu, ihokosketus, kuulohavainto tai rintaruokinta. Vauvalla on myös heti syntymästä lähtien käytössä varsinainen kiintymyskäyttäytymisen muoto, itku. Kiintymyskäyttäytyminen viittaa sellaiseen lapsen käyttäytymiseen, jonka avulla hän pyrkii pitämään vanhemman lähellä uusissa tilanteissa, jotka ovat vieraita, uhkaavia tai pelottavia. Kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu, kun lapsi kokee jäävänsä yksin pelottavissa tai uhkaavissa tilanteissa ja käyttäytyminen on sitä voimakkaampaa, mitä pienempi lapsi on kyseessä. Lapsen kasvaessa hän viestii kontaktihaluaan kulloiseenkin ikätasoon kuuluvasti, esimerkiksi hymyilemällä. (Sinkkonen 2018, 38-39; Rusanen 2011, 27-28.)

Erilaiset vuorovaikutustapahtumat jättävät lapsen mieleen muistijälkiä ja kun nämä tapahtumat toistuvat riittävän usein samankaltaisina, syntyy yleistyksiä eli representaatiota. Nämä yleistyksset koskevat alkuun lyhyitä hetkiä, jolloin on kyse molemminpuolisesta tunteiden ja läheisyyden säätelystä. Ajan kanssa yleistyksset sulautuvat suuremmiksi kokonaisuuksiksi muodostaen lapsen ja aikuisen väliselle vuorovaikutustapahtumalle skenaarion tai käsikirjoituksen. Sisäistetyt työskentelymallit ovat tietoisia ja tiedostamattomia mentaalisia representaatioita ympäröivästä maailmasta ja itsestä siinä maailmassa. Näiden työskentelymallien avulla lapsi havainnoi ympäristöään, ennakoi tulevaa ja suunnittelee omaa toimintaansa. Lapsen sisäistämät työskentelymallit sisältävät muistikuvia ja odotuksia sekä luottamuksen vuorovaikutuksen voimaan ja hoivaajan saatavilla oloon. (Sinkkonen 2018, 40-41.)

Kiintymyssuhdeteoria on John Bowlbyn (1907-1990) ja Mary Ainsworthin (1913-1999) kehityksen tulos. John Bowlby loi jo 1950-luvulla käsitteen kiintymyssuhteesta lapsen ja hänen äitinsä välillä ja suhteen ratkaisevasta tärkeydestä lapsen psyyken kehitykselle. John Bowlbyn mukaan kiintymyssuhdeteoriolla yritetään käsitteellistää ihmisen taipumusta luoda voimakkaita tunnesiteitä toisiin ihmisiin ja selittää niitä ahdistuksena, vihamielisyytenä, depressiona ja tunteiden eristämisenä

ilmenevinä stressin muotoina, jotka aiheutuvat lasta kohtaavista tahattomista erokokemuksista ja menetyksistä. Kiintymyssuhde on lapsen ja vanhemman välinen erityinen tunneside, jonka kehitys alkaa jo muutaman kuukauden ikäisenä vauvana varhaisten kokemusten pohjalta. (Bowlby 1979, 127; Tamminen 2004, 51.)

1970-luvulla Mary Ainsworth tutki lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen laatua ja loi menetelmän kiintymyssuhteen perusturvallisuuden ja -turvattomuuden arviointiin pienen lapsen käyttäytymistä seuraamalla. Mary Ainsworth on äitien ja vauvojen yhteiseloä havainnoimalla luokitellut kiintymyssuhteen kolmeen eri kategoriaan; turvallinen, turvaton-välttelevä ja turvaton-ristiriitainen kiintymyssuhde. Kiintymyskategoriaan lisättiin myöhempien havaintojen perusteella myös organisoitumaton kiintymyssuhde. Havaittiin, että jotkut lapset eivät löytäneet mitään toimivaa kiintymysstrategiaa johtuen kasvuympäristönsä kaoottisuudesta. Turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen vaikuttaa lapsen kyky ennakoita elinympäristönsä tapahtumia, lapsi kokee, että hän voi tuoda kaikenlaiset tunteet osaksi vuorovaikutusta, eikä hänen tarvitse pelätä tulevansa hylätyksi. Turvallisella kiintymyssuhteella on selkeä yhteys lapsen hyvään sosiaaliseen ja tiedolliseen kehitykseen, turvallisesti kiintyneet lapset käyttävät ihmissuhteissaan sekä järkeä että tunnetta. (Sinkkonen 2004, viitattu 13.10.2019.)

Turvalliseen kiintymyssuhteeseen tarvitaan pysyvä hoitaja, eikä siinä suhteessa saisi olla pitkiä katkoksia. Hoivan on oltava turvallista, ikätasoista ja lapsen tarpeet huomioivaa. Pysyvä hoivaaja ja turvalliset vuorovaikutustapahtumat ovat tärkeitä asioita lapsen aivojen kehityksen kannalta. Haitalliset vuorovaikutustapahtumat voivat aiheuttaa aivoihin epäsymmetrisiä rakenteita, joilla on huomattavia seurauksia myöhempään käyttäytymiseen sekä tunteisiin. (Koponen 2006, viitattu 15.10.2018.)

Lapsen kehityksen kannalta kiintymyssuhteen syntyminen on erityisen tärkeää, kuten myös se muodostuuko kiintymyssuhde turvalliseksi, turvattomaksi vai kaoottiseksi. Lapsen kiintymyssuhteen laatu on melko pysyvä ja lapsella voi olla erilaisia kiintymyssuhtemalleja eri ihmisten kanssa. Turvallisesti kiintyneen lapsen kiintymysmalli voi ympäristön vaikutuksesta ja olosuhteiden muuttuessa muuttua myös turvattomaksi ja päinvastoin turvattomasta turvalliseksi, jos lapsi saa riittävän laadukasta korvaavaa hoitoa. Lapsi on herkimmillään muutoksille ja hoivaajasta eroon joutumisen vaikutuksille 0-6 vuotiaana, jolloin myös kiintymyssuhtemalli voi kokea muutoksen. Varhaislapsuudessa kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu herkimmin ja lapsi kehittää sisäiset työ- ja toimintamallinsa eli oletuksen siitä, kuka hänen kiintymyksen kohteensa on, onko kohde saatavilla ja kuinka

sensitiivisesti lapsen avunpyyntöihin vastataan. Tällöin lapsi saa kokemuksen siitä, että hänen tarpeisiinsa vastataan riittävän nopeasti ja hän sisäistää ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen tärkeyden. (Rusanen 2011, 31, 35.) Lapsen kasvaessa ja kehittyessä hänen tarpeensa muuttuvat ja vanhempien kyky vastata eri-ikäisen lapsen tarpeisiin voi olla erilaista, jolloin myös kiintymyssuhde voi kokea muutoksen. (Tamminen 2004, 51.)

Lapsena omaksutulla kiintymystyyllillä on suuri merkitys koko elämän ajan. Turvallinen kiintymystyyli on yhteydessä parempaan sosiaaliseen menestykseen vertaissuhteissa, parempaan oppimiseen, kykyyn auttaa muita ja vastaanottaa ahdistavissa tilanteissa apua sekä vähäisempiin mielenterveysongelmiin ja syömishäiriöihin. Myös hoivaajan kyvyllä ja halulla toimia lapsen turvallisuuden tuojana eli kyvyllä vastata lapsen tarpeisiin ja hätään oli suuri merkitys lapsen tunteiden säätelykykyyn, mielialaan, turhautumisten sietämiseen ja käyttäytymiseen. (Rusanen 2011, 270, 272.)

Turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen vaikuttavan hoivan laatuvaatimusten lähtökohtana on, että lapsi kokee pelkoa monissa tilanteissa, jotka eivät ole kuitenkaan aikuiselle pelottavia. Lapsen turvallisuuden tunteen syntymisen ensisijaisena edellytyksenä on, että hänen hoivaajallansa on kyky olla aidosti läsnä ja lapsen käytettävissä. Turvallisen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta on myös tärkeää, että lapsen lähettämät signaalit havaitaan ajoissa ja ne tulkitaan oikein. Aikuinen mukauttaa omaa toimintaansa lapsen tarpeista tai odotuksista käsin, jolloin aikuinen myös osoittaa lapselle hyväksyvän hänen läheisyytensä ja turvallisuutensa tarpeen sillä tavoin sekä siinä laajuudessa kuin lapsi haluaa. Aikuisen asianmukainen ja oikea-aikainen reaktio lapsen hätään ja erilaisiin aloitteisiin lisää lapsen turvallisuuden tunnetta ja vahvistaa luottamuksen syntymistä. (Rusanen 2012, 27,91, 93)

Hoivan laatua koskevat vaatimukset kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta voivat tuntua raskailta tai jopa kohtuuttomilta, kun mietitään sijoitetun lapsen taustoja ja aiempia kokemuksia sekä sijaisvanhemmuudelle asetettuja haasteita. Pitäisi kuitenkin muistaa, että kaikissa ihmissuhteissa ja kiintymisessä on pohjimmiltaan kyse aidosta kiinnostuksesta ja välittämisestä, halusta olla toisen ihmisen lähellä ja saatavilla. Tässä avainasemassa on toista kunnioittava, avoin ja vastavuoroinen vuorovaikutus kahden ihmisen välillä, jota tulisi vaalia ja johon tulisi pyrkiä myös sijaisperheiden arjessa. (Sinkkonen 2018, 44-45.)

4.2 Tunne-elämän ja vuorovaikutustaitojen kehitys

Lapsen tunne-elämän kehitys alkaa heti lapsen syntymän jälkeen. Tunne-elämän kehitys pitää sisällään tunteiden tunnistamisen sekä niiden ilmaisun ja tulkinnan. Tunteet ja tunne-elämä ovat vahvasti yhteydessä lapsen sosiaaliseen kompetenssiin. Sosiaalista kompetenssia voidaan selittää myös kyvyllä säädellä tunteita. Säätelyllä tarkoitetaan lapsen taitoa vaikuttaa omiin tunnetiloihin, niiden voimakkuuteen ja keston. Lapsen ja vanhemman välinen hyvä kiintymyssuhde luo vahvan pohjan tälle kehityksen osa-alueelle. Lapsen tunne-elämän kehitystä voidaan vahvistaa perheen hyvän tukiverkoston avulla ja tuottamalla lapselle monia positiivisia tunnekokemuksia varhaislapsuuden aikana (Neitola 2011, viitattu 19.7.2019.)

Lapsen tunne-elämän eroja selittävät psykososiaaliseen ympäristöön ja vuorovaikutukseen liittyvät erilaiset emotionaaliset kokemukset, kyvyt ja omaksumamme tunteiden säätelyn mallit. Ympäristömme yhteisön normit vaikuttavat myös tunne-elämän eroihin, ne määrittävät mikä on sopivaa tai sopimatonta tunteiden ilmaisua ja minkälaista käyttäytymistä tai tunteiden ilmaisua eri ikäisiltä odotetaan. (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003, viitattu 18.2.2019.)

Tunteiden säätelyn oppiminen on yksilöllistä ja erittäin tärkeää, jotta lapsi pärjää myöhemmin elämässään. Tunteiden säätely pitää sisällään tunteisiin liittyvän sisäisen kokemuksen, tunteiden ilmaisutavan ja voimakkuuden sekä tunteisiin liittyvän käyttäytymisen säätelyn. Tunnekokemuksessa koettu tunne ja sen taso määrittää ihmisen sisäisen tunnetilan ja sen säätelyn kautta. Jotta lapsi kykenee tunnistamaan omat tunteensa, niin häneltä edellytetään kykyä säädellä tunteita. Tehtävään tunnesäätelyn omaava ihminen tunnistaa tunteiden olemassaolon ja niiden laadun. Lapsen itsesäätelyyn ja sen kehittymiseen sekä oppimiseen vaikuttaa lapsen temperamentin lisäksi kasvattajan tunnetaitojen ohjaamisen tavat ja taidot. Kasvattaja, joka omaa hyvät tunnesäätelytaidot, kykenee rauhallisesti ja johdonmukaisesti ohjaamaan ja opettamaan lapselle tunnetaitoja. (Fors & Pirskanen 2016, 6-8.)

Useat tutkimukset ovat myös osoittaneet, että ihmisen temperamentti vaikuttaa emotionaalisuuteen ja siihen, miten jokainen ilmaisee omia tunteitaan. Erilaisen temperamentin omaavat lapset reagoivat eri tavoin eri tilanteisiin, sillä reagoitavuudet ovat myös yksilöllisiä. Emotionaalinen reaktiivisuus on osa temperamenttia ja se on jokaisen lapsen yksilöllinen ominaisuus. Tunnereaktiot vaihtelevat huomattavasti lapsesta riippuen, koska ihmiset eroavat reaktioiden ensisijaisessa emotionaalisessa sävyssä. Lapsen temperamentti asettaa omat haasteensa kasvatukselle, koska se

vaikuttaa lapsen tunteiden ja aggressioiden hallintakykyyn. Kasvatuksen avulla voidaan muokata lapsen synnynnäistä temperamenttia ja samalla vaikuttaa lapsen tunteidensäätelytaitojen kehittymiseen sekä oppimiseen. (Fors & Pirskanen 2016, 6-8.)

Merkittävä ja erittäin tärkeä sosioemotionaalisen kehityksen osa-alue on lapsen itsesäätelytaidot. Itsesäätelytaidot pitävät sisällään lapsen tunteiden-, käyttäytymisen- ja kognitiivisen toiminnan säätelyn. Lapsi joka omaa hyvät itsesäätelytaidot, kykenee ilmaisemaan itseään ja säätelemään esimerkiksi leikeissä ja peleissä ilmenneitä pettymyksen tunteita myönteisen käyttäytymisen kautta. Itsesäätelytaitojen myönteinen kehitys auttaa lasta säätelemään voimakkaitakin tunnekokemuksia ja mahdollistaa ymmärryksen siitä, millainen käyttäytyminen on soveliaista missäkin tilanteessa. Itsesäätelytaidoilla on täten suuri merkitys lapsen vertaissuhteisiin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, nämä taidot antavat lapselle mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sitä kautta myös avaimet lapsen kehitykselle merkityksellisiin sosiaalisiin kokemuksiin. (Ahonen 2017, 18-20.)

Keltikangas-Järvisen mukaan lapsen kolme ensimmäistä ikävuotta ovat kehityspsykologisesti merkittäviä vuosia, silloin luodaan perusta ihmisen minäkäsitykselle ja lapsi saa käsityksen ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Lapsen sosiaalinen kehitys ja vuorovaikutustaidot saavat perustan lapsen varhaisista kokemuksista ja näiden taitojen oppiminen on pitkä prosessi. Lapsi oppii ensimmäiset vuorovaikutustaidot jo varhaisessa vuorovaikutuksessa omien vanhempiansa kanssa ja vanhemmat toimivat lapsen ensimmäisenä sosiaalisena yhteisönä. Keskeistä lapsen vuorovaikutustaitojen kehityksessä on lapsen ja hänen hoivaajansa välinen turvallinen kiintymyssuhde, joka vaikuttaa suotuisasti lapsen sosiaalisten aivojen kypsymiseen ja sosiaalista lasta vaikuttaen kaikkien vuorovaikutukseen ja läheisiin ihmissuhteisiin. (2012, 7-8.) Toistuvat tapahtumat vuorovaikutussuhteissa muokkaavat lapsen käsitystä itsestään ja muista. Lapselle muodostuu varhaisissa ihmissuhteissa malli siitä, minkälainen hän itse on, minkälaisia toiset ihmiset ovat ja kuinka ihmissuhteet toimivat. Lapsella on syntymästään asti kyky olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, vaikka valmis mielikuva ympäristöstä, itsestä ja muista puuttuu. (Koponen 2006, viitattu 15.10.2018.)

Lapsella on biologisesti määrittäviä käyttäytymismuotoja, joiden tehtävänä on kutsua ja houkuttaa vanhempia hoitamaan ja hoivaamaan lasta. Lapsen sisäiset säätelyjärjestelmät, kuten käyttäytymisen ja stressin sekä tunteiden säätely, ovat alkuun melkein kokonaan riippuvaisia vuorovaikutuksesta vanhempien kanssa. Turvallisten hoiva- ja vuorovaikutustilanteiden sekä niihin liittyvien

tunnekokemusten toistuvuus luo lapselle mielikuvan siitä, mitä vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa tapahtuu, lapselle muodostuu ns. kokemuksellinen käsitys siitä, millaista on olla toisen ihmisen kanssa. Näiden mielikuvien avulla lapsi oppii ennakoimaan tulevaa ja pystyy sopeuttamaan omaa käyttäytymistä ennakoitinsa mukaan. Lapsen kehityksessä on kyse sopeutumisesta ympäristöön ja ihmissuhteisiin. Lapsen sopeutumista vuorovaikutussuhteisiin ohjaa ennen kaikkea kiintymyssuhteet, jotka ovat erityisiä suhteita lapsen ja häntä hoitavien vanhempien tai muiden turvallisten aikuisten välillä. Kiintymyssuhteet ja minän puolustuskeinot vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen, mutta siinä on myös tärkeää käyttäytymiseen liittyvä emotionaalinen ja kokemuksellinen komponentti. Kiintymyssuhteen laadulla on yhteys todellisen sekä koetun vuorovaikutuksen laatuun. Vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen liittyvät kokemukset vaikuttavat lapsen minän puolustuskeinojen kehittymiseen ja siihen, mitkä puolustusmekanismit lapsi ensisijaisesti ottaa käyttöönsä. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 57.)

5 VARHAISLAPSUUDEN SOSIOEMOTIONAALISEN KEHITYKSEN HAASTEET

Sosioemotionaalisen kehityksen haasteet jaetaan usein sisäänpäin suuntautuviin ja ulospäin suuntautuviin käytöksiin. Sisäänpäin suuntautuneessa haastavassa käyttäytymisessä ongelmia ovat huolet, pelot, somaattiset oireet ja sosiaalinen vetäytyminen. Ulospäin suuntautuvat ongelmat näkyvät aggressiivisuutena, yliaktiivisuutena, tottelemattomuutena, raivokohtauksina ja rikollisuutena. (Viitala 2014, viitattu 29.9.2018.) Sijoitusikä ja vaikeat elämäkokemukset ovat kaikkein eniten yhteydessä lasten sosioemotionaaliseen kehitykseen. Yksi vakavimmista oireista on itsesuojeluvaikeus puuttuminen. (Bardy 2013, 219.)

Kehityksellisestä näkökulmasta katsottuna lapsen psyykkisen häiriön syntyemisessä ei ole kysymys yksittäisestä traumaattisesta tapahtumasta, vaan siihen tarvitaan toistuvia ja jatkuvia tapahtumia, jotka huonontavat lapsen kykyä sopeutua ja muuntautua, jonka myötä riski psyykkisen häiriön syntymiseen kasvaa huomattavasti. Lapsen poikkeavat ja häiriintyneet läheiset ihmissuhteet ja elinympäristö vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen. Lapsen sopeutumiskyky voi olla heikentynyt geneettisten tai biologisten seikkojen takia, jolloin lapsi pyrkii sopeuttamaan omaa toimintaansa ja muodostaa tilanteeseen sopivia toimintamalleja. Nämä toimintamallit ovat usein sopivia tilanteeseen nähden, mutta muuten toimimattomia ja joustamattomia ja ne ilmenevät lapsen poikkeavana käyttäytymisenä esimerkiksi päiväkodissa tai koulussa. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 59.)

Sijoitetut lapset ovat altistuneet kokemuksille, jotka ovat traumatisoivia. Näihin kokemuksiin lukeutuu vanhempien päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia, kuolemia, väkivaltaisuutta sekä kyvyttömyyttä vastata lapsen tarpeisiin. Nämä asiat ovat monesti lasten ongelmien taustalla. Vanhempien ongelmat haittaavat lapsen normaalia kehitystä ja näin lisäävät lapsen psyykkisiä vaikeuksia. Perheessä pitkään jatkuneet ongelmat aiheuttavat lapselle traumatisoitumisesta johtuvia kiintymyssuhteen vaurioitumisia, jotka vaikeuttavat lapsen persoonallisuuden kehittymistä. Lasten kaltoin kohtelusta on vakavia seurauksia lapsen kehitykselle, mutta myös lasten sijoitukseen liittyvät tapahtumat ovat iso menetys ja elämänmuutos. Sijoitettujen lasten tunne-elämän vaikeuksia on tulla toimeen myönteisten ja kielteisten tunteiden kanssa. (Mehtonen 2009; Väliavaara 2009; Tuominen, Kettunen, Lindfors, Hjelt & Hakulinen-Viitanen 2011; Salo & Flykt 2013.)

5.1 Turvaton kiintymyssuhde

Sijoitetun lapsen kiintymyssuhde ja kiintymyskäyttäytyminen on vaurioitunut lapsen aiemmassa kiintymyssuhteessa kohtaaman kaltoinkohtelun ja laiminlyöntien seurauksesta. Sijoitetun lapsen tausta on usein hyvin rikkinäinen ja siihen voi sisältyä jopa kymmeniä kiintymyssuhteen katkoksia, hoidon vakavia ja pitkäkestoisia laiminlyöntejä, kaltoinkohtelua sekä joissain tapauksissa pahoinpitelyä tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Lapsen voi olla tämän vuoksi vaikea asettua hoivan ja huolenpidon kohteeksi, hän voi kaikin keinoin pyrkiä vastustamaan ja välttämään sitä. Sijoitetun lapsen käyttäytyminen heijastaa psyykkisiä vaurioita ja syvää epäluottamusta, jota hänen rikottu lapsuutensa on aiheuttanut. (Westman 2008, viitattu 9.8.2019.)

Turvaton kiintymyssuhde voidaan jakaa välttelevään kiintymykseen, jolle on ominaista loogisuuden ja järkiperäisyyden painottuminen ja ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen, jossa lapsi kokee elävänsä maailmassa, joka on täynnä vaaroja mutta joita vastaan hänellä ei ole suojautumiskeinoja. (Kilpelä 2013, viitattu 13.7.2019; Sinkkonen 2004, viitattu 13.10.2019.) Välttelevästi kiintynyt lapsi kokee, että hänen tulee selviytyä yksin voimakkaista tunnekuohuista ilman hoivaajansa tukea. Lapsi oppii, että hänen kokemat intensiiviset tunteet, kuten kiukuttelu, raivoaminen ja lohdutuksen tarve vievät hoivaajan pois hänen luotaan. Tämän seurauksena lapsi haluaa olla hoivaajalleen mieliksi ja hän oppii tukahduttamaan voimakkaat tunneilmiasunsa, joka luo omat riskinsä lapsen tunne-elämän kehitykselle. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi kokee, ettei hän saa vastetta vuorovaikutus yrityksilleen ja hänen hoivaajansa ei ole tavoitettavissa ja läsnä, kun lapsi sitä tarvitsisi. Hoivaaja voi olla tunnereaktioissaan intensiivinen, mutta samalla myös ailahteleva ja epäjohdonmukainen. Hoivaajan ja lapsen välinen vuorovaikutus on kuohahtelevan tunnepitoista ja kielteisiä tunteita ilmaistaan estoitta. Lapsen elinympäristö täyttyy negatiivisista tunteista ja lapsen suhde hoivaajaansa muuttuu ajan oloon vihamielisriippuvaiseksi. (Sinkkonen 2018, 45-46.)

Lapsen kokemat varhaiset käsittelemättä jääneet traumat ovat yhteydessä organisoitumattoman kiintymyssuhteen syntymiseen. Traumatisoitunut lapsi on elänyt todellisuudessa, jossa hän kokee hoivaajansa jollaintavalla vaaralliseksi ja hänen saamassaan hoivassa ja huolenpidossa on vakavia puutteita. Organisoitumattomasti kiintyneen lapsen kasvuympäristön epävakaous ja kaottisuus johtavat lapsen poikkeavien selviytymiskeinojen aktivoitumiseen. Lapsi yrittää parhaan kykynsä mukaan sopeutua vahingolliseen todellisuuteen ja tämän vuoksi stressaavissa tilanteissa hänen käytöksensä voi olla hyvin haastavaa ja siinä voi ilmetä outoja piirteitä, kuten tuskaisia irvistyksiä

tai stereotyyppisiä liikkeitä. Lapsi saattaa aikuisen turvaa tarvitessaan käyttäytyä hyvin poikkeavasti, hän voi olla kauhuissaan ja jähmettyä paikoilleen sen sijaan, että osaisi turvata aikuiseen. (Sinkkonen 2004, viitattu 13.10.2019.)

Vahvasti turvattomasti kiintyneillä lapsilla on havaittu enemmän käytösongelmia, huonoa itsetuntoa, ongelmia impulssikontrolissa, vaikeuksia toverisuhteissa ja riitoja huoltajien kanssa. Organisoitumattomalla kiintymyssuhteella on eri tutkimusten mukaan voimakkain yhteys lapsuuden sekä aikuisiän psyykkisiin häiriöihin. (Tamminen 2004, 51-52.) Lapsen psyykkiset häiriöt ovat yleensä useiden eri tekijöiden yhteisvaikutuksen tulos, eikä mikään yksittäinen kokemus, riskitekijä tai trauma johda samaan lopputulokseen. DeKlyen ja Greenberg (2008) ovat kehittäneet mallin, joka havainnollistaa neljän eri ulottuvuuden (faktorin) yhteisvaikutuksia häiriintymisen ja sopeutumattomuuden synnyssä. Nuo neljä dimensiota ovat turvaton kiintymyssuhde, tehoton tai epäadekvaatti vanhemmuus, perheen kokemat vastoinkäymiset ja riskit sekä lapsen biologinen haavoittuvuus. Lapsen häiriintyminen on sitä todennäköisempää mitä useammalla alueella vaikeuksia esiintyy ja kaikilla neljällä alueella ilmenevät ongelmat tarkoittavat erittäin suurta riskiä. (Sinkkonen 2018, 119-120.)

Lapsuuden kiintymyssuhdehäiriö on vakava ja syvä lapsuusiän psyykkisen kehityksen häiriö. Jos lapsi altistuu riittämättömälle hoivalle etenkin 6-24 kk iässä, lisää se riskiä kiintymyssuhdehäiriön kehittymiseen. Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö (Reactive Attachment Disorder) tai estoton vuorovaikutushäiriö voivat syntyä lapselle, joka elää laiminlyövässä ympäristössä, jossa hänen tarpeensa laiminlyödään toistuvasti sekä fyysisellä että emotionaalaisella tasolla tai jatkuvista muutoksista lapsen hoidossa. (Lasten mielenterveystalo 2019c, viitattu 7.9.2019; Myllymäki 2018, viitattu 7.9.2019.)

Häiriön syntymiseksi näiden laiminlyöntien ja sosiaalisen ympäristön puutteiden tulee kuitenkin olla merkittäviä ja toistuvia, kuten laitosisolosuhteissa, kaltoin kohtelevassa ympäristössä tai lapsen sijaishuollon katkonaisuuden takia. Lapsi, joka on elänyt koko varhaislapsuutensa suuressa laitoksessa omaa sellaisia käyttäytymispiirteitä ja vuorovaikutuksen ongelmia, jotka ovat yhteydessä spesifin kiintymyssuhteen puuttumiseen. Kiintymyssuhteen reaktiivinen häiriö ilmenee poikkeavana tai puuttuvana kiintymyssuhdeikäyttäytymisenä, eikä lapsi kykene vastaanottamaan aikuisen lohdutusta tai tukea sitä tarvitessaan. Reaktiivisesta häiriöstä kärsivä lapsi vetäytyy, sosiaalinen vastavuoroisuus on vähäistä, eikä hän kykene säätelemään omia tunteitaan, jolloin tunneilmaisuuksien on usein negatiivista, pelokasta ja ärtyisää. Estottomasta vuorovaikutushäiriöstä kärsivä

lapsi käyttäytyy rajattomasti ja hän ei osaa suhtautua varautuneesti vieraisiin ihmisiin, vaan hakeutuu estottomasti fyysiseen kontaktiin ventovieraiden kanssa. Lapsuuden kiintymyssuhde- ja vuorovaikutushäiriöt haittaavat suuresti lapsen sosiaalisia suhteita ja niiden on osoitettu olevan yhteyksissä useisiin myöhemmin ilmeneviin mielenterveyshäiriöihin. (Sinkkonen 2018, 134-135.)

5.2 Lapsen tunne-elämän ja käyttäytymisen haasteet

Ulospäinsuuntautuvat käyttäytymisen ja tunne-elämän haasteet lisääntyvät turvattomasti kiinnittyneillä lapsilla. (Aronen 2018, viitattu 19.10.2019.) Tunteiden säätelyssä itsesäätelyllä on keskeinen asema, esimerkiksi häiritsevästi käyttäytyvä lapsi on usein merkki siitä, että lapsi ei hallitse omia tunteitaan. Lapsi, jolla on heikot itsesäätelytaidot, voi joutua usein myös itsetuntoa koetteleviin ja vaikeisiin vuorovaikutussuhteisiin, koska lapsella voi olla esimerkiksi hankaluuksia noudattaa yhteisiä sääntöjä. Lapsen voimakkaat negatiiviset tunteet voivat johtaa impulsiiviseen käytökseen ja sitä myötä konflikteihin esimerkiksi ikätovereiden tai kasvattajien kanssa. Heikot tunteidensäätelytaidot omaava lapsi saattaa voimakkaan tunnereaktion vallassa tahtomattaan loukata toisia ja tehdä impulsiivisia sekä ennakoimattomia tekoja. Jos lapsi ei opi säätelemään omia tunteitaan, vuorovaikutus muiden kanssa vaikeutuu ja lapsi voi jäädä omien tunteidensa vangiksi. Lapsella on vaikeuksia selvittää sosiaalisista tilanteista ja konfliktien selvittäminen voi olla hänelle ylitsepääsemättömän vaikeaa. Lapsen voimakkaat tunnetilat hankaloittavat myös lapsen kykyä tunnistaa toisten ihmisten tunteita, tarpeita tai haluja. (Fors ym. 2016, 6-7.)

Lapsen kokemaa pettymyksen tunnetta ilmaisee impulssi, jota seuraa hallitsematon tunteenpurkaus esimerkiksi tavaroiden heittäminen, karjuminen tai voimakas vetäytyminen. Kun lapsi ali- tai ylisäätlee tunteitaan ja käyttäytymistään, näkyy se esimerkiksi alisäätävän lapsen aggressiivisuutena ja uhmakkuutena tai vastaavasti ylisäätävän lapsen vetäytyvänä käyttäytymisenä. Erityisesti voimakkaat tunteet, kuten pettymys ja viha ovat suuri haaste lasten itsesäätelytaitojen kehitykselle. (Ahonen 2017, 18-20.)

Aggressiota aiheuttaa yleensä fyysinen epämukavuus sekä huomion tarve. Useimmiten lapset oppivat hillitsemään aggressiota leikki-iässä, mutta geneettinen taipumus ja epäsuotuisa kasvuympäristö haittaavat hillinnän kehitystä. Yksilöiden väliset aggressiiviset erot ilmenevät jo varhain. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2018, 116.) Aggressiivinen käyttäytyminen voidaan kiteyttää tarkoituksena satuttaa ja loukata toista ihmistä fyysisesti tai verbaalisesti ja sillä tuotetaan toiselle harmia toisen tunteista välittämättä. Aggressio on tunne, mitä kaikki tuntevat.

Se muuttuu kielteiseksi tilanteessa, jossa yksilö ei kykene säätelemään voimakasta tunnettaan vaan purkaa sen ympäristöön haitallisella tavalla. Lapsen aggressiivinen käyttäytyminen voi olla pelottavaa ja hämmentävää aikuiselle. Useimmiten pienet lapset käyttäytyvät isompia lapsia aggressiivisemmin, koska heidän kykynsä säädellä voimakkaita tunteita on vasta kehityksessä. Etenkin lapsen varttuessa turvattomassa ja väkivaltaisessa ympäristössä, on hän alttiimpi käyttäytymään uhkaavasti. Lapsen koettu uhka voi laukaista raivon. Tyypillisesti aggressiivista käyttäytymistä on kahdenlaista muotoa; reaktiivinen ja proaktiivinen aggressiivisuus. Reaktiivisessa aggressiivisuudessa jokin ympäristön ärsyke laukaisee lapsessa voimakkaan tunteen, joka purkautuu impulsiivisesti aggressiivisena käytöksenä. Proaktiivinen aggressiivisuus on hallitumpaa ja ehkä suunnitelmallisempaa. Lapsi on saattanut oppia tavan, jonka mukaan aggressiivinen käyttäytyminen on palkitsevaa ja uhkaavalla käyttäytymisellä saavuttaa tärkeät tavoitteet. (Ahonen 2017, 32-33; Lasten mielenterveystalo 2019a, viitattu 19.7.2019.)

Uhmakkaasti käyttäytyvän lapsen on hankala noudattaa sääntöjä ja toimia aikuisen mukaan. Uhmakkuus voi näyttäytyä tottelemattomana ja vihamielisenä käytöksenä. Käyttöön liittyy usein impulsiivisuutta, puutteellista omatuntoa ja heikkoa empatiakykyä. Lapsi on konfliktiherkkä ja kyseenalaistaa ohjeita voimakkaasti. Tämä näyttäytyy monesti aikuisille niin, että lapsi haluaa sekä uskoo voivansa päättää itse kaikesta. Yleensä uhmakkaasti käyttäytyvillä lapsilla on taipumusta ajautua riitoihin ikätovereiden ja aikuisten kanssa sekä sääntöjen rikkomiseen, toisten kiusaamiseen ja valehteluun. Uhmakas käyttäytyminen saattaa kärjistyä aggressiiviseksi käyttäytymiseksi, siksi nämä kaksi käyttäytymisen muotoa voivat näkyä lapsessa yhtä aikaa. (Ahonen 2017, 37-38; Lasten mielenterveystalo 2019b, viitattu 19.7.2019.)

Levoton käyttäytyminen nähdään lapsen erittäin vilkkaana käyttäytymisenä, johon liittyy usein motorista levottomuutta, kovaa ääntä, impulsiivista toimintaa, vaikeus odottaa omaa vuoroaan, tarkkaavaisuuden suuntaamisen ja ylläpitämisen vaikeutta. Tällainen ylivilkkaus, impulsiivisuus ja tarkkaavaisuuden häiriintyminen ovat lapsesta riippumatonta toimintaa. Joskus levoton käyttäytyminen saattaa johtua lapsen henkisestä pahasta olost. (Ahonen 2017, 43-44.)

Vetäytyvä käyttäytyminen näkyy lapsen vaikeutena tai haluttomuutena osallistua sosiaalisen toimintaan. Vetäytyvä käyttäytyminen nähdään usein voimakkaana ujoutena. Ujous taas nähdään lapsen sopeutumattomuutena ja systemaattisena vetäytymisenä sosiaalisista tilanteista. Ujous voi johtua myös lapsen luonteenpiirteistä, eikä lapsi välttämättä osaa mieltää itseään ujoksi ennen kuin kokee ympäristön asenteen ujoutta ja vetäytyvää käytöstä kohtaan. Ujo ja vetäytyvä lapsi tarkkailee

ympäristöään ja tekee arviota tilanteista. Tällaiset lapset voivat joutua kokemaan yksinäisyyttä ja jäädä unhoksiin. Lapsella voi olla myös vaikeus tunnistaa toisten lasten ja myös aikuisten viestejä sekä vastata näihin vuorovaikutusta rakentavalla tavalla. (Ahonen 2017, 48.)

6 KIINTYMYSSUHTEEN JA VUOROVAIKUTUKSEN VAHVISTAMINEN PERHEHOIDOSSA

Sijoitettu lapsi voi kantaa taakkanaan identiteettiä vääristävää kertomusta, joka vahingoittaa hänen tasapainoista kehittymistään. Sijoitus on aina iso muutos lasten elämässä, ja he joutuvat opettelemaan uudenlaista elämää rajujen muutosten vuoksi. Tällöin lapset joutuvat käymään läpi kipeitä asioita omasta elämästään. Usein lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla on kokemuksia sivuun jäämisestä, loukatuksi ja hylätyksi tulemisesta. Usealla lapsella on myös aiempia sijoituksia eri lastensuojelulaitoksiin. Aikuisten tehtävänä on miettiä, miten lapsi saa omaan elämäänsä sen kaltaisen suhteen, että sen kanssa voisi elää levollisin mielin. Lapselle tulee antaa korjaavia ja voimistavia kokemuksia ja arvontoa sekä juuri hänen tarpeidensa vaatimaa hoitoa, jotta hän voisi muuttaa käsitystä itsestään sekä päästä eroon epäluottamuksen kokemuksistaan ja luoda uutta turvallista kiintymyssuhdetta sijaisvanhempaan. (Känkänen 2013, 268-269.)

Sijoitusta suunniteltaessa tulisi huomioida kiintymyssuhteenäkökohdat nykyistä paremmin. Sinkkonen (2018) mukaan olisi tärkeää, että sijaisvanhemmilla on tarvittavaa tietoa kiintymyssuhdeteoriasta ja kiintymyssuhteen syntyisestä, jotta sijoitetun lapsen eriasteinen oireilu ei saa vanhempia syyllistämään itseään ja heillä on keinoja ja voimavaroja auttaa lasta omaksumaan uusi turvallisempi kiintymyssuhdemalli. (Sinkkonen 2018, 175.) Mäkelän (2003) mukaan korjaavilla ihmissuhhteilla on valtava vaikutus sijoitetun lapsen toimintaan ja kokemisen tapaan. Suhde sijaisvanhempiin voi parhaassa tapauksessa tarjota lapselle korjaavan kokemuksen ja tukea lasta oman sisäisen maailman eheyttämisessä. (Mäkelä 2003, 41-42.)

Lapsen sijoitusta varjostaa usein sijoituksen keston epävarmuus, jolloin lapsi ja sijaisvanhemmat eivät uskalla heittäytyä intensiiviseen tunnekontaktiin ja kiintyä toisiinsa. Joseph ym. (2014) ovat tutkineet sijoitettujen lasten kiintymyssuhteita omiin sekä sijaisvanhempiin ja havainneet, että vaikka 90% äitisuhteista ja 100% isäsuhteista biologisiin vanhempiin oli turvattomia, niin kuitenkin melkein puolella lapsista oli turvallinen kiintymyssuhde sijaisvanhempiinsa. Suhde sijaisvanhempiin oli sitä parempi, mitä kauemmin sijoitus oli kestänyt. Sijoituksen onnistumisen kannalta onkin oleellista, että sijoitusta ja sen pysyvyyttä koskeva epävarmuus saadaan vähenemään, jotta lapsi uskaltaa kiintyä uusiin vanhempiinsa. Lapselle pitää pystyä luomaan toivoa saada pysyvyyttä elämäänsä. (Sinkkonen 2018, 176.)

Sijaisvanhemmat pitää saada sitoutumaan tehtäväänsä sijoitetun lapsen turvallisen aikuisena, joka on myös edellytyksenä kiintymyssuhteen syntymiselle. Lapsi on aiemmassa elinympäristössään esimerkiksi biologisten vanhempien luona tai edeltävässä sijoituspaikassa omaksunut tietyn kiintymysmallin ja voi kestää pitkäänkin ennen kuin lapsi on varma, että tällä kertaa on jotakin parempaa tarjolla ja hän uskaltaa kiintyä turvallisiin mielin sijaisvanhempoihinsa. Kun lapsi oireilee aieman kiintymysmallin ja erinäisten hylkäämiskokemusten seurauksena uudessa perheessä, olisi tärkeää, että sijaisvanhemmilla on tietämystä ja voimia vastata lapsen tunnetarpeisiin, ja lapselle annetaan mahdollisuus testata uusien vanhempien kestävyttä. Kaltoinkohdellulla ja hylätyllä lapsella on jo perusolettamuksena, ettei kukaan häntä kuitenkaan kestä ja hänet heitetään joka tapauksessa pois. Sijaisvanhempien on tärkeää ymmärtää sijoitetun lapsen kiintymyksen kaksijakoisuutta, jotta he pystyvät ymmärtämään niitä haasteita mitä sijoitetulla lapsella ilmenee. Sijoituksen alussa lasta voivat hämmentää oman kodin ja sijaiskodin suuret erot, muun muassa aiemmin sisäistetty kiintymysmalli voi olla suuressa ristiriidassa uusien suhteiden kanssa. Bovenschen ym. (2016) ovat tutkineet 3-8-vuotiaita sijoitettuja lapsia ja havainneet, että lasten näkyvä käyttäytymisen myötäili ja jäljitteli sijaisvanhempien käyttäytymistä, mutta lasten sisäiset mielikuvat olivat organisoitumattomia. Lasten kiintymyssysteemi oli yliaktiivinen, joka osoitti lasten olleen ulkoisesta käytöksestä poikkeavasti edelleen stressaantuneita ja varuillaan. (Sinkkonen 2018, 175-176.)

Sijaishuollon odotetaan tarjoavan lapselle kokemuksia, joiden avulla lapsen varhaisen vuorovaikutuksen vaurioita voidaan korjata. Sijaisvanhemman ja lapsen välinen turvallinen ja ennakoitava arki sekä lämmin vuorovaikutus tarjoavat lapselle korjaavia kokemuksia. Sijaisvanhemman ja lapsen välinen suhde voi parhaimmillaan tarjota lapselle korvaavan kiintymyssuhdemallin, suhteen, jossa lapsi voi kokea vähintäänkin arjen ennakoitavuuteen liittyvää turvallisuuden tunnetta. (Kiiskinen & Eskelinen 2018, 23.) Sijaisvanhempien tehtävänä on kasvattaa lapsen kiintymyksen tarvetta hienovaraisesti ja vähitellen, koska lapsi ei aina ymmärrä aikuisen pyrkimystä oikealla tavalla. Lapsi voi kokea aikuisen liian nopean läheisyyden antamisen pelottavana ja uhkaavana. Hyvät kokemukset lisäävät turvallisuuden tunnetta ja kasvun mahdollisuuksia. Aikuisen tehtävänä onkin varmistaa, että lapsen elämässä on asioita, jotka tuottavat iloa ja hyvää oloa. Auttamalla lasta näkemään uudenlaisia mahdollisuuksia omassa elämässään ja opettamalla lasta luottamaan omaan arvostukseen ja arvoon, voi aikuinen antaa erityisiä korjaavia kokemuksia lapselle. Kun aikuinen arvostaa lasta, lapsi oppii arvostamaan itseään. (Känkänen 2013, 269.)

6.1 Mentalisaatio vuorovaikutuksessa

Lapsen ja hänen hoivaajansa välisen kiintymyssuhteen laatu ei riipu ainoastaan aikuisen sensitiivisyydestä, vaan siihen vaikuttaa myös aikuisen kyky pitää lapsi mielessään moninaisine tarpeineen eli aikuisen mentalisaatiokyky. Avoimen ja lämpimän vuorovaikutuksen avulla aikuinen kykenee pääsemään sisälle lapsen mielenmaailmaan. (Sinkkonen 2018, 44-45.) Peter Fonagy määrittelee mentalisaation kyvyksi pohtia tietoisia ja tiedostamattomia tunteita ja ajatuksia itsessä ja toisessa. (Kalland 2017, 131.) Mentalisaatio viittaa ihmisen kykyyn havaita, tulkita ja kuvata toisen toimintaa mielen tilojen kautta sekä se mahdollistaa tunteiden säätelyn ja estää vihantunteiden tai pahojen asioiden muuttumisen teoiksi. Toimiva mentalisaatiokyky on suojana elämän hankalissa tilanteissa ja mahdollistaa esimerkiksi kuvittelun, mistä eri syistä toinen ihminen voi olla vihainen tai surullinen. Mentalisaatio luo jatkuvuutta, vakautta ja ennustettavuutta elämässä. Se on vahvasti yhteydessä sosiaaliseen herkkyyteen ja sosiaalisiin taitoihin. Ilman mentalisaatiokykyä ihminen ei pysty ennakoimaan oma ja toisen tunteita ja reaktioita eri tilanteissa. Tällöin ihminen on myös kyvytön säätelemään omia tunnetilojaan eri tilanteiden mukaan. Puutteellisesta mentalisaatiokyvystä kärsivän elämä voi olla hyvin arvaamatonta ja hillitöntä. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71-74; Larmo 2017, 15; Kalland 2017, 131.)

Puutteet mentalisaatiokyvyssä aiheuttavat lapsen käyttäytymisen väärintulkintoja, vuorovaikutusongelmia ja jopa lapsen laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä. Turvaton ja väkivaltainen lapsuus ovat esteenä mentalisaatiokyvyn kehittymiselle. Ajatus vanhemman tietoisesta halusta vahingoittaa lasta on liian pelottava, jolloin lapsi luopuu mentalisaatiostaan suojatakseen itseään pelolta. Lapsen luopuessaan mentalisaatiosta hän on altis väkivallalle, koska ilman mentalisaatiota lapsi ei kykene ennakoimaan aikuisen aikeita ja suojaamaan itseään niiltä. Myös lapsen kokemus omasta itsestään jää vajaaksi ja tyhjäksi, mikä johtaa kyvyttömyyteen luoda ja ylläpitää läheisiä ja hoivaavia ihmissuhteita toisiin. (Pajulo ym. 2011, 71-76; Larmo 2017, 19-20.)

Kun aikuinen kykenee eläytymään lapsen mieleen ja vastaamaan lapsen tunneviesteihin riittävän oikein, tällöin lapsi saa kokemuksen oman olon muuttumisesta aikuisen kannattelun myötä. Tästä tallentuu lapsen mieleen kokemus aikuisen tunnekokemusta säätelevästä toiminnasta. Lapsi alkaa vähitellen omaksumaan aikuisen mielessä syntyneen kuvan itsestään ja mielestään, ja saavuttaa kyvyn omien tunteidensa säätelyyn. Kun lapsi kykenee miettimään, millaisia hänen omat tai toisen uskomukset ja halut ovat, on hän saavuttanut mentalisaatiokyvyn. Silloin lapsen sosiaaliset taidot

lisääntyvät ja hän alkaa olla kiinnostunut enenevässä määrin toisista ihmisistä. (Larmo 2017, 16-18.)

6.2 Ympäristön merkitys

Lapsen kehitys on sopeutumista kulloinkin vallitsevaan ympäristöön ja ihmissuhteisiin. Lapsen sopeutumista vuorovaikutussuhteisiinsa ohjaavat erityisesti kiintymyssuhteet. Sijoitetun lapsen aiempi elinympäristö ja läheiset ihmissuhteet ovat usein jollain tavalla poikkeavia tai häiriintyneitä, vaikuttaen syvästi lapsen minän suojautumisen- ja sopeutumiskykyyn kehittymiseen. Lapsi pyrkii sopeutumaan eri tilanteisiin aiempien kokemustensa kautta muodostamalla toimintamalleja, jotka ovat adaptiivisia kyseisissä tilanteissa, mutta ilmenevät muissa tilanteissa poikkeavana tai häiritsevävä käytöksenä. Vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen liittyvät kokemukset vaikuttavat lapsen puolustusmekanismien aktivoitumiseen, siihen miten lapsi pyrkii sopeutumaan ja suojautumaan kulloisessakin tilanteessa. Tässä tilanteessa olisi tärkeää, että vanhemmat tai muu turvallinen aikuinen kykenee vuorovaikutuksessa lapsen kanssa sopeuttamaan omaa käyttäytymistään ja muuttamaan omia toimintatapoja lapsen erityisvaikeudet huomioiden. Näillä keinoin he voivat auttaa lapsen adaptaatiota ja vähentää biologisten tekijöiden vaikutusta. (Mäntymaa & Tamminen 2004, 59.)

Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen eri osa-alueisiin vaikuttavat biologinen perimä ja etenkin kasvuympäristö, jossa lapsi elää. Ympäristöllä on geneettisesti määrittyneiden persoonallisuuden piirteisiin joko vahvistava tai heikentävä vaikutus. Lapsen biologinen perimä määrittää haasteet, joita lapsi elämässään kohtaa, mutta lapsen kasvuympäristö määrittää millaiseksi lapsi kasvaa ja kehittyy. Lapsen sosiaalinen kehitys rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, jossa lapsen vanhemmilla tai muilla kasvattajilla on erittäin merkittävä ja vastuullinen rooli. Sijaisvanhempien tulisi keskittyä tukemaan lapsen sosioemotionaalista kehitystä parhaan taitonsa ja kykynsä mukaan, kiinnittäen huomiota erityisesti lapsen tunne-elämään ja sosiaalisiin taitoihin. (Ahonen 2017, 17-18, 21.) Bronfenbrennerin kehitysteorian (ekologinen systeemiteoria) mukaan lapsen kehitykseen vaikuttavat lapsen biologinen kehitys ja hänen ympäristönsä, nämä asiat vaikuttavat myös lapsen muuttumiseen ja kasvuun. Bronfenbrenner painottaa teoriassaan lapsen ympäristön laatua ja kontekstia sekä sillä kuvataan ihmisen sosiaalistumista yhteiskuntaan. Teorian mukaan lapsen kehitys tapahtuu prosessien muodossa, joiden välityksellä henkilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus tuottaa pysyvyyttä ja muutoksia lapsen ominaisuuksissa elämänsä aikana. (Härkönen 2019, viitattu 16.8.2019.)

Koponen (2006) on tutkimuksessaan tutkinut sijoitusiän ja kasvuympäristön vaikutusta lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen, kun lapset ovat sijoitettu perhehoitoon biologisten vanhempien päihdeongelmien vuoksi. Varhaisessa vaiheessa, melkein heti syntymän jälkeen, sijoitetut lapset olivat kaikista hyvinvoivimpia. Alle yksivuotiaana sijoitettujen lasten sosioemotionaalinen kehitys oli myönteistä, kun taas yli 1-vuotiaana sijoitetut lapset oireilivat enemmän. Varhaisessa vaiheessa tehty sijoitus edisti lasten kokonaiskehitystä, vuorovaikutustaitoja, puheenkehitystä, itsepuolustuskykyä ja itsenäisyyttä sekä vähensi tarkkaavaisuushäiriöitä, häiriökäyttäytymistä ja kehitysviivästyksiä. Kaikista vakavimmin oireilevat lapset olivat asuneet biologisten vanhempien kanssa pidempään. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden lasten kehitys oli mennyt eteenpäin sijaisperheessä. Tutkimuksessa kasvuympäristön merkitystä on vaikea erotella alkoholi-altistuksen ja kasvuympäristön osuudesta lapsen kehitykseen. Kuitenkin tutkimus osoitti, että lapset, jotka olivat sijoitettu heti synnytyslaitokselta, oireilivat vähiten. (Viitattu 15.10.2018.)

7 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön toteutettiin tuotekehittämishankkeena ja sen lopputuloksena syntyi sijaisvanhemmille suunnattu infopaketti Jämsän & Mannisen (2000) määrittelemien sosiaali- ja terveystieteiden tuotekehityksen perusvaiheita mukaillen. Tuotteen suunnittelu ja kehittäminen jäsentyy tuotekehitysprosessin viiden eri vaiheen mukaan, joita ovat kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe ratkaisujen löytämiseksi, tuotteen luonnostelu, kehittäminen ja lopuksi viimeistely. Näiden eri vaiheiden välillä siirtyminen ei edellytä edeltävän vaiheen päättymistä. (Jämsä & Manninen 2000, 28.) Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa koottiin työsuunnitelman, joka on esitelty liitteessä 2. Tuotekehittelyn aikataulu on esitelty taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Tuotekehittelyn aikataulu.

	2018				2019										
VAIHEET	S Y S	L O K A	M A R A S	J O U L U	T A M M I	H E L M I	M A A L I S	H U H T I	T O U K O	K E S Ä	H E I N Ä	E L O	S Y S	L O K A	
IDEIOINTIVAIHE															
TUOTTEEN LUONNOSTELU															
TUOTTEEN KEHITTELY															
TOTEUTTAMINEN															
ARVIOINTI															

7.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe ja tuotteen luonnostelu

Tuotteen ideointivaihe käynnistyy kehittämistarpeen tunnistamisella ja eri ratkaisuvaihtoehtojen etsimisellä. Innovaatioilla ja eri vaihtoehtoja punnitsemalla pyritään löytämään ratkaisut ideointivaiheessa ilmenneisiin ajankohtaisiin ongelmiin. (Jämsä & Manninen 2000, 35.) Tuotteen työstäminen käynnistyi ideointivaiheella, joka piti sisällään kehittämistarpeen tunnistamisen ja opinnäytetyön aiheen rajaamisen kehittämistarvetta vastaavaksi sekä tiedon hakemisen. Tämän vaiheen riskeiksi

olimme nimenneet liian laajan aiheen ja riskin, ettei yhteistyökumppania löytyisi. Ideointivaiheessa aihetta rajattiin paljon, koska ajankohtaista tietoa oli hyvin saatavilla ja aihe itsessään linkitty useaan teoriaan. Aiheen rajaamiseen haimme opettajilta ohjausta. Opinnäytetyön aiheen valinta ja rajaaminen kävi helposti. Siihen vaikutti kiinnostus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen ja erityisesti kiintymyssuhteen laadun vaikutuksista lapsen käyttäytymiseen ja korjaavien kokemusten merkityksestä sijoituksen onnistumiseen. Aiheeseen perehtyessä löysimme paljon tutkimustietoa lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja haastavasta käyttäytymisestä varhaiskasvatuksessa, mutta lastensuojelun ja erityisesti sijaishuollon perhehoidon näkökulmat olivat jääneet vähemmälle huomiolle. Näiden havaintojen jälkeen tarve perhehoidon sijaisvanhemmille suunnatun infopakettin kehittämisestä vahvistui.

Yhteistyökumppania valitessa selvitettiin eri vaihtoehtoja Oulun seudulla lastensuojelun sijaishuoltoa tarjoavista yrityksistä. Yhteiskumppaniksi valikoitui Nuorten Ystävät yrityksen tunnettavuuden sekä vaikuttavuuden mukaan. Marraskuussa 2018 otettiin yhteyttä heihin ja ehdotettiin tapaamista. Tuon tapaamisen aikana esiteltiin suunnitelma tuotteesta sekä päästiin yhteisymmärrykseen aiheen ajankohtaisuudesta sekä yhteistyökumppanin tarpeesta syventää lasten haastavan käyttäytymisen ja lämpimän vuorovaikutuksen ymmärrystä sijaisvanhemmille tarkoitettuun PRIDE-valmennukseen. Nuorten Ystävien kanssa käytiin yhteensä kolme keskustelua opinnäytetyön tuotteen sisällöstä. Yhdessä keskusteluista oli mukana Nuorten Ystävien perhehoitaja, joka kertoi omia kokemuksiaan PRIDE-valmennuksesta ja sijaisvanhempana olosta. Keskustelussa nousi esille sijaisvanhempien tarve kiintymyssuhteen vahvistamiseen sijaislapsen ja kiintymyssuhdeteoreettisen osaamisen lisäämiseen. Tämä tuki ideaa ja tarvetta kehittää tuote, jossa on koottu lasten sosioemotionaalisten haasteiden osa-alueita ja koottu vinkkejä lämpimän vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen vahvistamiseen. Opinnäytetyön yhteistyösopimus solmittiin Nuorten Ystävien kanssa maaliskuussa 2019.

7.2 Kehittelyvaihe

Kehittely etenee luonnosteluvaiheessa sovittujen ratkaisuvaihtoehtojen ja rajausten mukaisesti. Keskeisin sisältö koostuu tosiasioista, jotka ovat tarkoitus kertoa mahdollisimman täsmällisesti, ymmärrettävästi ja tuotteen saajan tiedon tarve huomioiden. Painotuotteen suunnittelu etenee tuotekehittelyn vaiheiden mukaisesti, mutta itse tekovaiheessa tehdään lopulliset sisältöön ja ulkoasuun

liittyvät valinnat. Painoasu on myös yksi ratkaiseva asia tuotteen kehittämisessä. Tekstinkäsittelyohjelmia on paljon tarjolla, joka mahdollistaa useita kirjaintyyppisiä ja kuvitusmahdollisuuksia. (Jämsä & Manninen 2000, 54-56.)

Opinnäytetyön tietoperustaa koottiin kirjallisuuden ja tutkimusten avulla. Tietoperustan lähteiksi valikoitui aiheenmukaisia, ajankohtaisia ja luotettavia artikkeleita ja tutkimuksia sekä lähdekirjallisuutta, jotka käsittelevät varhaislapsuuden sosioemotionaalista kehitystä ja siinä ilmeneviä haasteita sekä kiintymyssuhteen kehittymistä eri olosuhteissa ja elinympäristöissä. Näiden lisäksi hyödynnettiin internet-sivuja ja väitöskirjoja. Infopaketin kehittämisvaihe eteni tuotteen asiasisällön valinnalla ja sopivan määrän rajaamisella. Infopaketin sisällön rakentamisessa hyödynnettiin opinnäytetyön tietoperustan lähdemateriaalia sekä haettiin lisää ajankohtaista ja tutkittua tietoa sijoitetujen lasten sosioemotionaalisen tuen tarpeesta ja haastavasta käyttäytymisestä. Lähdemateriaalin avulla kokosimme infopaketin loppuun käytännönläheisiä vinkkejä sijaisvanhemmille. Vinkkien avulla sijaisvanhemmat voivat vaikuttaa omaan toimintaan ja tukea sijoitetun lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen ja lämpimän vuorovaikutuksen vahvistumista. Infopaketti suunniteltiin ja toteutettiin itsenäisesti lähdekirjallisuuden pohjalta yhteistyökumppanin kanssa sovituksi.

Infopaketti suunniteltiin tehtäväksi sekä paperisena että sähköisenä versiona. Tuote valmistettiin sähköisenä versiona, jonka voi tarvittaessa tulostaa. Näin tuotteen voi jakaa joko koulutuksessa paperisena tulosteena tai lähettää perhehoitajille sähköisessä muodossa. Tuote valmistettiin Microsoft Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Infopaketin laatukriteerit huomioiden säilytettiin selkeys, eikä lisätty kuvitusta tekstin lomaan. Infopaketin ulkoasu oli suunniteltu hyvin yksinkertaiseksi, jotta lukijan on helppo sisäistää lukemansa. Tuotetta elävöittämään lisättiin kanteen sekä sivujen reunaan vihreän eri sävyjä. Värimaailma valikoitui yhteistyökumppanin logojen mukaisesti. Tuotteen koottiin lyhyitä kappaleita ja jaoteltiin teksti selkeästi eri aihealueisiin, jotka etenivät loogisessa järjestyksessä. Infopaketin loppuun koottujen vinkkien avulla vastataan tuotteen laatukriteereihin kiinnostavuuden ja hyödyllisyyden saralla.

Tuotteen ensimmäisen version valmistuessa se lähetettiin yhteistyökumppanille arvioitavaksi saadaksemme heiltä palautetta infopaketista. Palautetta pyydettiin anonyymisti saatekirjeen (liite 3) avulla. Saatekirje sisälsi neljä kysymystä, joiden avulla arvioitiin tuotteen laatukriteereiden täyttymistä, ja lukija sai antaa myös vapaamuotoista palautetta infopaketista.

Yhteistyökumppanilta ja perhehoitajilta saadun palautteen mukaan infopaketti oli sisällöltään tarpeeksi kattava sekä hyvin toimiva, jäsenelty, johdonmukainen ja helppolukuinen. Tuotteen eri teemat sisälsivät runsaasti tietoa aiheesta ja palautteessa toivottiin, että infopaketin selkeyden ja ymmärrettävyyden lisäämiseksi teemoja tiivistettäisiin ja tekstistä poistettaisiin mahdolliset päällekkäisyydet ja toistot. Palautteista sai käsityksen, että lukijat olivat pääasiassa ymmärtäneet lukemansa ja saaneet uutta tietoa oman työnsä tueksi. Palaute vahvisti infopaketin hyödyllisyyttä sekä sen sisältö ja visuaalinen ilme ovat herättäneet lukijan mielenkiinnon ja saaneet pohtimaan omaa arkea sijaisvanhempana. Palautteista ilmeni myös muutamia ristiriitaisia mielipiteitä. Eräs lukija toivoi, että infopaketin sisällön kattavuudesta ja teoriapitoisuudesta johtuen eri käsitteitä olisi avattu yksityiskohtaisemmin ymmärrettävyyden lisäämiseksi. Toisen lukijan kommentista sai kuitenkin käsityksen, että käsitteiden avaaminen oli onnistunut hyvin. Palautteessa toivottiin tekstiviitteiden lisäämistä tekstin lomaan.

7.3 Viimeistelyvaihe

Tuotteen kehittelyn eri vaiheissa on tarpeen kerätä palautetta ja arviointia. Yleensä paras keino on koekäyttää tuotetta sen valmistusvaiheessa. Koekäyttäjät voivat olla esimerkiksi tuotekehitysprosessiin osallistuvat tuotteen tilaajat ja käyttäjät. Vanhaa ja uutta versiota tuotteesta on hyvä päästä vertailemaan, koska vertailussa korostuvat tuotteen edut ja puutteet. Tuotteen valmistuessa eri vaiheiden jälkeen, käynnistyy sen viimeistely saatujen palautteiden perusteella. (Jämsä & Manninen 2000, 80-81.) Yhteistyökumppanin palautteet infopaketista olivat myönteisiä ja tuotteen esiversio koettiin sellaisenaan kattavaksi, ymmärrettäväksi ja hyödylliseksi. Valmiin tuotteen tekeminen oli tämän johdosta helppoa ja nopeaa. Tuotteen sisältöön ja ulkoasuun ei tarvinnut tehdä suuria muutoksia.

Tuotteen ensimmäistä versiota tarkasteltaessa tekstissä oli ajoittaista toistoa sekä tekstin sisältö oli paikoitellen hankalasti ymmärrettävissä ammattikäsitteiden vuoksi. Viimeistelyn aikana tekstistä poistettiin päällekkäisyydet ja toistot sekä tiivistettiin ja selkeytettiin kappaleiden sisältöä. Viimeistelyvaiheessa havaittiin puutteita tuotteen ulkoasun selkeydessä, jonka vuoksi tekstin asettelua muokattiin laittamalla rivivälit kuntoon ja vinkkiatikoiden ulkoasu muutettiin selkeämmäksi. Infopaketti oli aiheen laajuuden vuoksi hyvin teoriapohjainen, joten tuotteen loppuun lisättiin enemmän käytännönläheisiä vinkkejä. Viimeistelyn kautta vinkkien määrä kasvoi kaksinkertaiseksi. Tekstiviitteet jätettiin pois tuotteen lopullisesta versiosta, vaikka palautteesta toivottiin niiden lisäämistä, jotta tuote pysyy selkeänä ja helppolukuisena. Tuotteen lopullinen versio on selkeä ja sen sisältö on

jäsennelty sekä tiivistetty helposti ymmärrettävään muotoon. Eri teemat esiintyvät loogisessa järjestyksessä ja kappaleet ovat sopivan lyhyitä ja ytimekkäitä. Selkeyttä luovat myös ulkoasun yksinkertaisuus, kuvituksen vähäisyys ja sivunumerointi. Ymmärrettävyyttä lisää eri käsitteiden ja teemojen avaaminen kappaleiden alussa. Infopaketti sisältää oleellisen tiedon kiintymyssuhteen kehityksestä ja vuorovaikutuksen laadun merkityksestä sijoitetun lapsen ja sijaisvanhemman välillä. Tuote on koottu selkeäksi, ymmärrettäväksi ja kiinnostavaksi kokonaisuudeksi, joka vastaa hyödyllisyyden laatuvaatimukseen tarjoamalla sijaisvanhemmille tuotteen, jota he haluavat hyödyntää omassa arjessaan. Hyödyllisyyttä lisäävät myös infopaketin lopussa esiintyvät vinkit, jotka antavat sijaisvanhemmille ajateltavaa sekä konkreettisia keinoja, joiden avulla voidaan lisätä ymmärrystä lapsen haastavasta käytöksestä.

Tuotteen viimeistelyvaiheessa suunnitellaan myös valmiin tuotteen jakelu ja markkinointi. (Jämsä & Manninen 2000, 81.) Infopaketti valmistui syyskuussa 2019, jonka jälkeen sovittiin valmiin tuotteen esittelystä ja jakelusta yhteistyökumppanin kanssa. Tuote esiteltiin Nuorten Ystävien toimistolla lokakuussa 2019. Nuorten Ystävät Oy:llä on yhteistyösopimuksen mukainen oikeus valmistaa infopaketista kopioita sekä esittää, näyttää ja levittää infopakettia. Yhteistyökumppanin kanssa sovittiin, että he valmistavat tuotteesta paperisen vihkosen, jota tullaan jakamaan Nuorten Ystävien perhehoidon sijaisvanhempien PRIDE-valmennuksessa. Tuotteen mahdollinen jatkokehittely käytäntöön sopivaksi jää yhteistyökumppanille.

7.4 Valmiin tuotteen arviointi

Sosiaali- ja terveysalan tuotteiden laatu kiinnostaa erityisesti tuotteiden käyttäjiä, mutta myös maksajia, omaisia, eri viranomaisia ja alan asiantuntijoita sekä kouluttajia. Tuotteen käyttäjän näkökulmasta laadukas tuote täyttää asiakkaan odotukset ja vastaa hänen tarpeisiinsa. Laadukas tuote on kilpailukykyinen ja aiheuttaa muita vähemmän negatiivista palautetta sekä sitä myötä syntyvää korjaustarvetta. Tuotteen laatua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota tuotteeseen kohdistettuihin odotuksiin ja siihen kenen näkökulmasta laatua tarkastellaan. (Jämsä & Manninen 2000, 127-128.)

Lähtökohtana tuotteen kehittämiseksi oli vahvistaa perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välistä lämmintä vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. Kehittämishankkeen arviointi pohjautuu kokonaan itsearviointiin. Infopaketti kehitettiin Jämsän & Mannisen (2000) määrittelemien sosiaali- ja terveysalan tuotekehityksen perusvaiheita mukaillen. Tuotteen suunnittelu, kehittäminen ja arviointi helpottui huomattavasti, kun se jaettiin konkreettisesti eri vaiheisiin ja niiden avulla pystyi seuraamaan

tuotekehitysprosessin etenemistä. Mielestämme Jämsän & Mannisen tuotekehitys kirja on erittäin helppolukuinen ja se on kirjoitettu niin, että lukijan on helppo sisäistää lukemansa, ja siitä löytyy kaikki tarvittava tieto tuotekehittelyn toteuttamiseen. Kehittämisprosessin myötä syntyi tuote, joka on suunnattu sijaishuollon perhehoitajien työn tueksi. Infopakettista on hyötyä myös jokaiselle, joka kohtaa arjessaan haastavasti käyttäytyviä lapsia. Mielestämme tuotteesta syntyi selkeä ja arjenläheinen materiaalipaketti, joka on käytäntöön sopiva. Infopaketti kattaa sopivan määrän tietoa lapsen sosioemotionaalisesta kehityksestä ja tuen tarpeesta. Tuotteen tavoitteet ja laatuksiteerit täyttyivät lähes kokonaan, joten mielestämme tuotteen kehittäminen on onnistunut yhteistyökumppanille sopivaksi. Infopaketin avulla saatava tieto vaatii, että käyttäjä on halukas lukemaan tuotteen sisällön. Usein PRIDE-valmennukseen osallistuvat vanhemmat ovat tiedonjanoisia ja kiinnostuneita valmennuksessa käytävistä asioista. Siksi tuotteen juurruttaminen osaksi PRIDE-valmennusta olisi hyvä keino lisätä jo alkuvaiheessa perhehoitajien tietämystä sijaislapsen käytöksen taustalla olevista tekijöistä. Sijoituksen alusta alkaen on tärkeää, että sijaisvanhemmilla on realistinen kuva tulevasta, jotta mahdolliset arjen haasteet eivät tule yllätyksenä.

Infopaketin kehittäminen pohjautuu psykoedukaatioon. Psykoedukaatio on tutkimusten mukaan hyödyllinen tapa lisätä asiakkaan tietoa jostain asiasta tai sairaudesta. Tiedon avulla voidaan oppia parempaa elämänhallintaa ja arjessa selviytymistä. Tavoitteena oli, että infopaketin kautta sijaisvanhemmat voivat kasvattaa tiedollista osaamistaan sekä he voisivat pohtia omaa vanhemmuuttaan ja tapaa olla vuorovaikutuksessa sijaislapsen kanssa. Infopakettiin tutustumisen myötä sijaisvanhemmat saavat tiedollista tukea oman työnsä tueksi, ja heillä on keinoja ja voimavaroja auttaa sijoitettua lasta omaksumaan uusi turvallisempi kiintymyssuhdemalli. Sijaisvanhemman oman käyttäytymisen ja toiminnan tarkastelu sekä mahdollisten muutosten tekeminen tukevat sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen. Kun vanhemmilla on tarvittavaa tiedollista osaamista, heillä on myös paremmat edellytykset sitoutua sijoitukseen ja halu luoda tunnesuhde lapseen, jolloin myös sijoituksen keston epävarmuus saadaan vähenemään. Voidaan siis arvioida, että psykoedukaatiosta on hyötyä sijaishuollon perhehoitajille, ja tällaisten infopakettien kehittäminen heidän työnsä tueksi on tärkeää.

Opinnäytetyön tietoperustaan perehtyessä koottiin siitä laaja ja kattava kirjallinen tietoperusta, vaikka perehtyminen tietoperustaan olisi onnistunut myös lukemalla. Laajasta tietoperustasta oli kuitenkin hyötyä kehittämishankkeen ajan, koska sitä pystyi rajaamaan ja syventämään kehittelyn edetessä. Suunnitteluvaiheessa olimme tehneet laajan suunnitelman, jossa kehittämisidea hukkui muun tiedon sekaan. Suunnitteluvaiheessa olisimme voineet huomioida tietoperustan rajaamisen

paremmin, ja tätä kautta saada selkeämmän suunnitelman kehittämishankkeesta, jonka mukaisesti eteneminen opinnäytetyötä tehdessä olisi ollut helpompaa. Tiedonhankinnan osaaminen on lisääntynyt tuotekehittelyn myötä sekä osaamme etsiä tarvittavan tiedon runsaasta lähdetarjonnasta. Kehittämisosaaminen on kasvanut tuotekehittelyn edetessä ja tuotekehittelyn eri vaiheet tulivat meille tutuiksi. Myös kokemus prosessityöskentelystä on lisääntynyt.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessia ja sille asetettuja tavoitteita tarkasteltaessa voimme todeta tavoitteiden pääosin täyttyneen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Nuorten Ystävien sijaishuollossa toimivien perhehoitajien työtä keräämällä tutkittua tietoa lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja haastavasta käyttäytymisestä. Tarkoituksena oli vahvistaa perhehoitajien ja sijoitettujen lasten välistä vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. Tavoitteena oli koota Nuorten Ystävien sijaisvanhemmille PRIDE-valmennukseen infopaketti, joka sisältää ajankohtaista tutkimustietoa sijoitettujen alle kouluikäisten lasten haastavasta käyttäytymisestä ja sosioemotionaalisen tuen tarpeesta. Infopaketista koottiin arjenläheinen materiaali, josta on hyötyä perhehoidossa työskenteleville, mutta myös jokaiselle, joka kohtaa haastavasti käyttäytyviä ja/tai kiintymyshäiriöisiä lapsia. Kuitenkin tuotteen käyttäjän tulee olla jollain tasolla ammattilainen, jotta tuotteen tietoperusta on helpommin sisäistettävissä.

Tuotteen tavoitteena oli tukea ja vahvistaa perhehoitajien ja sijoitettujen lasten välistä kiintymyssuhdetta lämpimän vuorovaikutuksen avulla. Päästäksemme tavoitteisiin perehdyimme ajankohtaiseen tutkimustietoon sekä kysyimme tuotteen esiversiosta palautetta yhteistyökumppanilta ja perhehoitajilta. Saatekirjeellä kysytyjen kysymysten perusteella perhehoitajat kokivat tuotteen avulla saavansa asiallista tietoa ja ymmärrystä lapsen käyttäytymisestä syvemmin. Asetetut laatu-tavoitteet olivat mielestämme valmiiseen infopakettiin sopivat ja saadun palautteen ja itsearvioinnin perusteella voimme todeta tavoitteiden täyttyneen. Tuotteen kehittäminen Jämsä & Mannisen (2000) määritelmien mukaan oli selkeää ja yksinkertaista, joka osaltaan helpotti kehittämishankkeen toteuttamista. Kehittämisvaiheiden jaottelu selvensi, millä tavoin tuote on järkevin rakentaa sekä missä vaiheessa tulee kiinnittää mihinkin asiaan huomiota. Kehittelyvaiheet eivät kuitenkaan aina siirry systemaattisesti vaiheesta toiseen, vaan ne voivat toteutua päällekkäin.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut kaikin puolin hyvin antoisaa ja opettavaista. Perehtymällä tietoperustaan osaamisemme ja ymmärryksemme lapsen kehityksen ja kasvun moniulotteisuudesta sekä aikuisen roolista tämän kehityksen mahdollistajana tai vahingoittajana on vahvistunut. Kun tiedostamme ja ymmärrämme lapsen haastavan käytöksen taustalla olevia tekijöitä, pystymme tulevassa työssämme lapsilähtöisemmin huomioimaan ympäristön ja vuorovaikutuksen merkityksen lapsen tukemisessa. Kiintymyssuhdeteoreettisen osaamisen vahvistuminen on saanut meidät ajattelemaan syvällisemmin itseämme ja omaa toimintaamme olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Vanhemmuuden näkökulmasta katsottuna lisäsimme myös ymmärrystämme omasta kiintymystyylistämme ja sen vaikutuksista vanhemmuuteen. Näistä on varmasti konkreettista hyötyä tulevassa työssämme lasten ja perheiden parissa, etenkin lastensuojelun, nuorisotyön ja varhaiskasvatuksen kentällä.

Sosiaalialan eettinen osaaminen pohjautuu ihmis- ja perusoikeussäädöksiin. Kehittelytyöskentelyssä olemme huomioineet omaa ihmiskäsitystämme ja arvomaailmamme sekä toimineet sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Tavoitteemme vahvistaa ja ylläpitää ihmissuhdealan työssä tarvittavaa itsereflektiivistä osaamista on kulkenut mukana koko tuotekehitysprosessin ajan. Olemme prosessoineet aihetta koko prosessin ajan oman elämän ja tulevan työn näkökulmista katsottuna, tiedostaen ja ymmärtäen oman kiintymystyyliin ja vuorovaikutuksen laadun merkityksen ihmissuhteissamme, mutta myös tulevien asiakkaidemme suhteissa. Ymmärryksemme perhehoidon ja sijaisvanhempien arjesta ja sen haasteista sekä sijoituksen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä on lisääntynyt yhteiskunnan sekä yksilön tasolle tarkasteltuna. Perhehoidon ensisijaisuus ja kodinomaisuus verrattuna esimerkiksi laitoshoitoon ovat lapsen ja hänen perheensä tasolla tarkasteltuna erittäin toimiva vaihtoehto sijoittaa lapsi. Myös lastensuojelun näkökulmasta katsottuna perhehoito on kustannustehokkain tapa tukea koko perheen hyvinvointia, tästä huolimatta suurin osa lapsista ja nuorista sijoitetaan edelleen laitoshoitoon. Mielestämme tähän vaikuttavat yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet sekä poliittinen päätöksenteko, joka mahdollistaa tai rajoittaa resurssien kohdentamista.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa tapasimme yhteistyökumppanin kanssa kolme kertaa. Tapaamisten myötä saimme varmistusta tuotteen sisällöstä ja tarpeesta. Tuotteen toteutusvaiheessa yhteistyömme olisi voinut olla tiiviimpää, jotta olisimme saaneet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa Nuorten Ystäviltä ja perhehoitajilta palautetta tuotteen esiversiosta. Mielestämme tuotteen kehittely näin laajasta aiheesta olisi vaatinut suunnittelu- ja kehittäelyvaiheessa enemmän yhteistyökumppanin, ja etenkin tuotteen potentiaalisten käyttäjien, mielipiteiden ja kokemusten hyödyntämistä. Tiiviimmän yhteistyön avulla olisimme voineet koota infopakettin sisällöllisesti vieläkin asiakaslähtöisemmin sijaisvanhempien odotukset ja tarpeet huomioiden.

Toivoimme yhteistyökumppanin käyttävän infopakettia kouluttaessaan PRIDE-valmennuksessa sijaishuollon perhehoitajia. Jaettavalla infopakettilla voidaan vahvistaa perhehoitajien ja heille sijoitettujen lasten välistä kiintymyssuhdetta lämpimän vuorovaikutuksen avulla sekä lisätä ymmärrystä

traumatisoituneen lapsen haastavan käyttäytymisen takana olevista tekijöistä. Tuotteen esittelytilaisuudessa sovimme yhteistyökumppanin kanssa, että tuotteesta valmistetaan vihkonen, jota tullaan kokeilumielessä jakamaan tulevissa PRIDE-valmennuksissa. Mielestämme infopaketti vaatii vielä jatkokehittelyä ja tuotteesta olisi hyvä kehittää versio, joka vastaa Nuorten Ystävien sekä heidän perhehoitajien tarpeita entistäkin paremmin. Tuotteesta olisi hyvä jatkokehittää versio, jonka voisi liittää osaksi kaikkien sijaishuollon perhehoitajien PRIDE-valmennusta.

Yhteistyömme opinnäytetyötä tehdessä on ollut hyvää ja olemme tyytyväisiä opinnäytetyömme etenemiseen. Hyvällä yhteistyöllä olemme varmistaneet opinnäytetyön etenemisen, ja se on tuonut joustavuutta työskentelyyn. Olemme tyytyväisiä tuotekehitystyön lopulliseen versioon, vaikka jälkikäteen ajateltuna olisimme voineet kiinnittää enemmän huomiota suunnitelmallisuuteen ja aikataulutukseen. Aiheen laajuuden huomioiden olisimme myös voineet hakea aikeisemmassa vaiheessa opettajien ohjausta aiheen tiivistämiseen, jotta raportin kirjoittaminen ja tutkimustiedon hakeminen olisi ollut helpompaa. Olemme tyytyväisiä kirjalliseen raporttiin sekä tuotteen sisältöön ja sen laatuun.

Koimme tärkeäksi tehdä tuotteen sijaisvanhempien kiintymyssuhdeteoreettisen osaamisen lisäämiseksi, jotta heillä olisi konkreettista tietoa ja keinoja edistää sijoitetun lapsen turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä. Kun sijaisvanhemmalla on tarvittavaa teoreettista osaamista lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja siinä ilmenevistä haasteista, niin hän pystyy sensitiivisemmin ja suunnitelmallisemmin vastaamaan sijoitetun lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. Sijaisvanhemmilla on perhehoitolain 263/2015 15 § mukainen oikeus perhehoidon aikana saada tarvittavaa koulutusta ja tukea jo sijoitusta suunniteltaessa, sen aikana ja tarvittaessa myös sijoituksen purkautuessa. Mielestämme kaikki nämä vaiheet tulisi huomioida osana sijaisvanhempien ennakkovalmennuksen ja tarvittavan lisäkoulutuksen suunnittelua sekä toteutusta, niistä tulisi myös alusta alkaen avoimesti informoida sijaisvanhempia. Tietämys mahdollisuudesta saada tarvittavaa tukea sijoituksen aikana ilmeneviin kysymyksiin ja haasteisiin lisäävät sijaisvanhemman itseluottamusta ja halua sitoutua sijoitukseen.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet - Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.

Aronen, E. 2018. Käytöshäiriöoireilun ja käytöshäiriöiden riskitekijöitä. Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Käypä hoito -suositus. Viitattu 19.10.2019, <https://www.kaypahoito.fi/nix02617>.

Bardy, M. 2013. Vaativa vauvaperhetyö. Teoksessa M. Bardy (toim.) lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print, 209-221.

Bowlby, J. 1979. The making and breaking of affectional bonds. London: Tavistock Publications.

Fors, M. & Pirskanen, H. 2016. Lapsen tunnesäätelytaitojen ilmeneminen ja tukeminen päiväkodissa. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kandidaatintyö. Viitattu 14.4.2019, <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201606222569.pdf>.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Viitattu 10.9.2019, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf.

Huikko, E., Kovanen, L., Torniainen-Holm, M., Vuori, M., Lämsä, R., Tuulio-Henriksson, A. & Santalahti, P. 2017. Selvitys 5-12-vuotiaiden lasten mielenterveyshäiriöiden hoito- ja kuntoutuspalvelujärjestelmästä Suomessa. Raportti 14/2017. Viitattu 19.10.2019, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135839/THL_RAPO_14_2017_korj.web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Härkönen, U. 2019. Teorian tutkimuskohteena vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittämisessä. Viitattu 16.8.2019, <http://sokl.uef.fi/verkkajulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf>.

Innokylä. 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 12.6.2019, <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>.

Johansson, M. 2009. Psykoedukatiivisten perheinterventioiden yhdentyminen kliiniseen työhön. Psykiatrian ammattilaisten kokemuksia menetelmä koulutuksen jälkeen. Tutkimusraportti. Viitattu 10.10. 2019, https://www.finfamiuusimaa.fi/wp-content/uploads/sites/12/Tutkimusraportti_Psykoedukatiivisten_perheinterventioiden_yhdentyminen_kliiniseen_ty%C3%B6h%C3%B6n.pdf.

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Kalland, M. 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa Viinikka, A. (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Tampere: Hämeen Kirjapaino Oy, 26-38.

Kalland, M. 2017. Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) Mentalisaatio teoriasta käytäntöön. Therapeia-säätiö. Tampere: Kirjapaino Hermes Oy 131-150.

Kauffman, J. M. (2005). Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth. New Jersey, Upper Saddle River: Pearson Merrill/Prentice Hall.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Painettu EU:ssa: WSOY.

Kettunen, K. Vanhemman merkitys huostaanotetun lapsen mielessä. Teoksessa Niemi-Järvinen, P. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsuja mä siltaa rakentamassa-Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja nro. 26. Helsinki: Hanemedia, 116.

Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. 2018. Silta-kolmion käyttö ammatillisen omahoitajuuden vahvistajana. Teoksessa Niemi-Järvinen, P. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsuja mä siltaa rakentamassa-Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja nro. 26. Helsinki: Hanemedia, 23.

Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. 2018. Merkityksen, tunteiden ja eheytyksen näkökulma Silta-työssä. Teoksessa Niemi-Järvinen, P. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsuja mä siltaa rakentamassa-Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja nro. 26. Helsinki: Hanemedia, 57.

Kilpelä, L. 2013. Vanhempien traumatisoituminen tutkimuskirjallisuudessa ja lasten traumapsykiatrian yksikön dokumenteissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 13.7.2019, <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84613/gradu06749.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Koponen, A. 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Kotu-tutkimuksia 5 - 2006. Viitattu 15.10.2018, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23507/sikioaik.pdf?sequence=3>.

Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa M. Bardy (toim.) lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print, 264-272.

Larmo, A. 2017. Mentalisaatio – kyky pitää mieli mielessä. Teoksessa Laitinen, I. & Ollikainen, S. (toim.) Mentalisaatio teoriasta käytäntöön. Tampere: Kirjapaino Hermes Oy, 15-27.

Lasten mielenterveystalo. 2019a. Lapsen väkivaltainen ja/tai uhkaava käytös. Viitattu 19.7.2019, https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/kayttaytymisen_hairiot/Pages/lapsen_vakivaltainen_ja_tai_uhkaava_kaytos.aspx.

Lasten mielenterveystalo. 2019b. Uhmakkuus ja käytöshäiriöt. Viitattu 19.7.2019, https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/kayttaytymisen_hairiot/Pages/uhmakkuus_ja_kaytoshairiot.aspx.

Lasten mielenterveystalo. 2019c. Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö. Viitattu 7.9.2019, https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/vuorovaikutuksen_hairiot/Pages/reaktiivinen_kiintymyssuhdehairio.aspx.

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 4.8.2019, https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelula*#L10P50.

Mehtonen, A. 2009. Tuettu sijaisvanhemmuus? Perhehoitajien kokemuksia saamastaan tuesta. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.10.2018, <https://core.ac.uk/download/pdf/15167862.pdf>.

Myllymäki, M. 2018. Kiintymyssuhteen ja reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriön merkitys adoptiolasten oppimiselle. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kandidaatintutkielma. Viitattu 7.9.2019, <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201803301410.pdf>.

Mäkelä, I. 2009. Tilaa kotona ja sydämessä. Perhesijoitus kiintymyssuhteiden ja korjaavien kokemusten näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 7.8.2019, https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/21821/URN_NBN_fi_jyu-200910013959.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 41-42.

Mäntymaa, M., Luoma, I., Puura, K. & Tamminen, T. 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Lääketieteellinen aikakauskirja duodecim; 119(6):459-465. Viitattu 18.2.2019, <https://www.duodecimlehti.fi/duo93467>.

Mäntymaa, M. & Tamminen, T. 2004. Minän suojaus- ja sopeutumiskeinot kehityksellisestä näkökulmasta. Teoksessa: Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim., 57, 59.

Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Tutkielma. Viitattu 19.7.2019, <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Nuorten Ystävät Ry. 2019. Nuorten Ystävien perhehoito perustuu sijaisperheiden vahvaan tukemiseen. Viitattu 9.2.2019, https://www.nuortenystavat.fi/nuorten_ystavien_perhehoito_perustuu_sijaisperheiden_vahvaan_tukemiseen.

Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2018. Ihmisen psykologinen kehitys. 7. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Opetushallitus 2017. Raportit ja selvitykset 2017:17. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa-Tilannekartoitus. Viitattu 11.9.2019, <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lasten-sosioemotionaalisten-taitojen-tukeminen-varhaiskasvatuksessa>.

Oulun Ammattikorkeakoulu. 2018. Opinnäytetyö. Viitattu 29.12.2018, <https://www.oamk.fi/opinto-opas/opintojen-sisalto/opinnaytetyo>.

Pajulo, M. 2004. Vauvan tunnetila ja sen säätely-Äidin reflektiivinen kyky ja sen merkitys turvallisuudessa kiintymyssuhteessa. Lääketieteellinen aikakauskirja duodecim; 120(21):2543-9. Viitattu 12.6.2019, <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2004/21/duo94604>.

Pajulo, M. & Pyykkönen, N. 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro OY, 71-94.

Perhehoitolaki 263/2015. Viitattu 28.9.2019, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>.

Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Viitattu 12.6.2019, <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/toteutuuko-oikeus-pysyviin.pdf>.

Psykologiliitto. 2017. Suositus lapsen sosioemotionaalisen kehityksen arvioimisesta psykologin työssä. Viitattu 29.9.2018, <https://www.sosemot.fi/tieteellisen-neuvottelukunnan-suositus/>.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Westermarck, K. 2004. Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. Child and Family Social Work, 9(2), May 2004, 141-152. Viitattu 18.12.2018, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1365-2206.2004.00309.x>.

Salo, S. & Flykt, M. 2013. Lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen saatavilla olon merkitys lapsen kehityksessä ja hyvinvoinnissa. Viitattu 15.10.2018, <http://fammi.fi/wp-content/uploads/2018/07/SaloFlykt-EAS.pdf>.

Santala, R., Kaukonen, P., Mäkelä, J., Sinkkonen, M., Petrelius, P., Tapiola, M. & Huittinen, M. 2018. Uudistuva erityistason palvelukokonaisuus – yhteisen työskentelyn suuntaviivoja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta (LAPE). Työpaperi 41/2018. Viitattu 10.10.2019, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137341/TY%C3%962018_41_Uudistuvan%20erityistason%20palvelukokonaisuus_web.pdf.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. Lääketieteellinen aikakauskirja duodecim; 120(15):1866-73. Viitattu 13.10.2019, <https://www.duodecimlehti.fi/duo94437>.

Tamminen, T. 2004. Vuorovaikutusteoriat. Teoksessa: Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim., 51-52.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja – perhehoito. Viitattu 29.9.2018, <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Lastensuojelun käsikirja – sijaishuolto. Viitattu 29.9.2018, <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019 Tilastoraportti 23/2019 – lastensuojelu 2018. Viitattu 4.8.2019, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

Tuominen, A., Kettunen, T., Lindfors, P., Hjelt, R. & Hakulinen-Viitanen, T. 2011. Varhaisen avun viiveet lasten kehityksellisissä ja psyykkisissä vaikeuksissa. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti 2011: 48 182-195. Viitattu 15.10.2018, file:///C:/Users/tiia_000/Downloads/4500-Artikkelin%20teksti-11622-1-10-20111018.pdf.

Viitala, R. 2014. Jotenki häiriöksi – Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 29.9.2018, https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44052/1/978-951-39-5785-8_vai-tos23082014%20.pdf.

Välivaara, C. 2009. Sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen tunteet – viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.10.2018, https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22384/1/URN_NBN_fi_jyu-200911044377.pdf.

Wahlberg, K.-E. (2004). Perhe ja vuorovaikutusnäkökulma lapsen käyttäytymiseen. Teoksessa: P. Pihlaja & R. Viitala (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 87-88.

Westman, H. 2008. SOS-lapsikyliin sijoitettujen lasten emotionaalinen oireilu ja käytöshäiriöt sekä Theraplay-intervention vaikutus oireiluun. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Pro-gradu-tutkielma. Viitattu 9.8.2019, https://www.sos-lapsikyli.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/Westman_Gradu.pdf.

Wilson, K., Petrie, S. & Sinclair, I. 2003. A kind of loving: A model of effective foster care. *British Journal of Social Work* 33, 991-1003.

LIITTEET

LIITE 1: Tuotekehittelyn työsuunnitelma

LIITE 2: Saatekirje

VAIHEET	TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	RISKIT	RISKIEN HAL- LINTA	VIESTINTÄ	MITTARIT
IDEOINTI	Aiheeseen valitseminen ja rajaaminen, kirjallisuuteen perehtyminen sekä yhteistyökumppanin löytäminen.	Liian laaja aihe, luotettavaa ja ajankohtaista tietoa ei löydy riittävästi, yhteistyökumppania ei löydy.	Aiheeseen rajaamisen tarvittaessa ja haemme ohjausta opettajilta.	Olemme yhteydessä yhteistyökumppaniin.	Yhteistyökumppanin arviointi aiheen mielekkyydestä.
TUOTEKEHITTELYN SUUNNITTELU	Aikataulusta sopiminen, aiesopimuksen tekeminen, projektisuunnitelman tekeminen.	Ei pysytä aikataulussa, aikataulun yhteensovittaminen.	Tarpeeksi joustava aikataulu.	Yhteydenpito yhteistyökumppanin kanssa, sopimusten kirjoittaminen yhteistyökumppanin kanssa.	Tuotekehittelyn suunnitelman itsearviointi ja opponenttien arvio.
TUOTTEEN SUUNNITTELU	Tuotteen sisällöstä sopiminen, tuotteen laatu- kriteerien sopiminen, tuotteen esiversion tekeminen.	Tuote ei sovellu käytäntöön.	Annamme yhteistyökumppanin tutustua tuotteen esiversioon.	Tuotteen käyttöönotossa yhteinen palaveri.	Yhteistyökumppanin muotosehdotukset tuotteen sisällöstä sekä sen arviointi.
TUOTTEEN TEKEMINEN	Koulutuspäivänä tuotteen esittäminen, palautteen kerääminen.	Koulutuspäivän peruuntuminen.	Suunnitelma toisenlaisesta tuotteen esittämisestä ja varautuminen uuteen koulutuspäivään menemiseen.	Palaveri koulutuspäivästä.	Koulutuspäivän lopuksi koottu yhteenveto esityksestä.
OPINNÄYTETYÖN TOI- TEUTTAMIS- VAIHE	Lopullisen palautteen kerääminen tuotteesta, opinnäytetyöraportin kirjoittaminen.	Aikataulusta jääminen.	Ohjauksen hakeminen ja aikataulun tarkistaminen.	Viestintää opettajien kanssa.	Opettajilta saatu ohjaus.
OPINNÄYTETYÖN ARVI- OINTI	Opinnäytetyön esittäminen, opinnäytetyön vertaisarviointi sekä maturiteetin kirjoittaminen.	Emme saa opponentteja ja emme ehdi saada työtä valmiiksi esitystä varten.	Riittävän joustava aikataulu.	Viestintää opponenttien ja opettajan kanssa.	Lopullinen arvostus.

SAATEKIRJE

Hyvä perhehoidon sijaisvanhempi!

Käsissäsi on kahden sosionomiopiskelijan tuotekehitysopinnäytetyönä toteutettu infopaketin esiversio. Kiintymyssuhteen ja lämpimän vuorovaikutuksen vahvistaminen –infopaketti on tarkoitettu sijoitetun lapsen ja sijaisvanhemman välisen kiintymyssuhteen tukemiseen ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen.

Pyydämme sinua ystävällisesti tutustumaan tekemäämme infopakettiin ja vastamaan muutama kysymykseen vapaamuotoisesti sähköpostilla. Kysymysten tarkoituksena on kerätä palautetta infopaketin viimeistelyä varten sekä saada palautetta opinnäytetyön tavoitteiden toteutumisesta.

Kyselyyn vastataan nimettömänä ja palaute käsitellään luottamuksellisesti. Toivomme, että vastaisit kysymyksiin mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 15.9.2019.

Kysymykset:

1. Arvioi infopaketin selkeyttä, ymmärrettävyyttä ja käytettävyyttä ulkoasun ja sisällön osalta? Oliko infopaketti sisällöltään tarpeeksi kattava?
2. Arvioi infopaketin hyödyllisyyttä omassa arjessasi? Antoiko infopaketti sinulle uutta tietoa työsi tueksi?
3. Miten kehittäisit infopakettia? Jäitkö kaipaamaan jotain?
4. Onko infopaketista muuta kommentoitavaa?

Kiitos mielenkiinnostasi ja vaivannäöstäsi opinnäytetyötämme kohtaan!

Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelijat

Milla Keränen & Tiia Rikula